

Felszabadulásunk 30. évfordulójára

A MAGYAR—SZOVJET GAZDASÁGI ÉS TUDOMÁNYOS-MŰSZAKI KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉHEZ

SZAKÁCS SÁNDOR

A múlt évben ünnepeltük a kormányközi alapokra helyezett magyar—szovjet műszaki-tudományos együttműködés 25. évfordulóját: két szocialista ország gyümölcsöző együttműködésének negyedszázados jubileumát.*

A kapcsolatok — különösen a gazdasági, műszaki segítségnyújtás terén — természetszerűleg valamelyest már korábbi keletűek voltak; szélesebb értelemben is a második világháborúig, közelebről az újjáépítés időszakára nyúltak vissza.¹

A szovjet segítség a háborús pusztulás után kétségtelenül különleges szerepet játszott a magyar gazdasági vérkeringés újraindításában, a (háború utolsó időszakában már az antifasiszta fegyveres küzdelem céljait is szolgáló) hazai ipar, közlekedés, alapvető fontosságú termelőüzemek, berendezések, kórházak stb. helyreállításának nagy jelentőségű munkájában.²

A politikai, gazdaságtörténeti és publicisztikai irodalom az egykorú

* A Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztályának Magyar—Szovjet Vegyesbizottsága 1974-ben tudományos ülészakot rendezett a jubileum alkalmából. Az Osztályközlemények 1974. évi XXIV. kötet 1. száma az ülészak teljes anyagát közölte. — Szerk.

¹A felszabadulás előtt a — témánkba vágó, közgazdasági jellegű — kapcsolatok egyik ország életében sem játszottak számottevő szerepet. 1938-ban pl. Magyarország külkereskedelmi forgalmában a Szovjetunió mindössze 0,1%-kal részesedett. — Vö.: 25 éves a KGST (Szita János előszava. Alapokmány. Alapelvek. Komplex program). Bp. 1974. Kossuth Könyvkiadó, 6. old.

²A gazdasági vérkeringés megindítása szempontjából különös jelentőséggel bírt az 1945. augusztus 27-én aláírt magyar-szovjet kereskedelmi szerződés, amelyet a két ország a „gazdasági kapcsolatok kiterjesztése céljából” kötött meg. A szerződés ennek megfelelően tartalmazta „a gazdasági együttműködés alapelveit a két ország között, tekintettel egyrészt Magyarország termelőképességének helyreállítására és fokozására, másrészt pedig a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének kereskedelmi érdekeire.” A szerződés 30 millió dolláros (1970. évi árákon: nem egészen 30 millió rubeles) keretében a gazdaság újraindításához legfontosabb nyersanyagok — gyapot, gyapjú, kokszt, vasérc, ólom, réz, só, nyerskaucsuk stb. úgyszintén teherautók — mintegy fél esztendeig ellenszolgáltatás nélkül, vagyis tulajdonképpen áruhitelként érkeztek Magyarországra. — A Szovjetunió már ezt megelőzően is, minden megállapodás nélkül, lényegében segélyként élelmiszert (kenyérgabonát, húst, cukrot), igaerőt, járműveket, működésükhöz szükséges üzemanyagot stb. bocsátott rendelkezésre. Minderre, valamint a fordulat éve előtti gazdasági és műszaki kapcsolatokra l.: Berend T. I.: A szocialista gazdaság fejlődése Magyarországon 1945—1968. Bp. 1974. 11—16.; Földi T. — Ránki Gy.: A Szovjetunió gazdasági segítsége az újjáépülő Magyarországnak (1945—1948), Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből Bp. 1955. Akadémiai Kiadó, 375—398.; Kovács J.: Negyedszázados évforduló, Népszabadság — a továbbiakban: NSz. — 1970. augusztus 27.; A Magyar—Szovjet Műszaki-Tudományos Együttműködés 25. éve. Tájékoztató. Bp. 1974. márc. 31. TESCO. 7. old. (a továbbiakban: Tájékoztató, 1974. TESCO).

szovjet segítség történelmi jelentőségét már az elmúlt évtizedek során átfogó igényteliséggel értékelte. Kimutatta és feltárta ennek a segítségnek a helyreállítási, tágabb értelemben pedig az újjáépítési folyamatban betöltött, egyértelműen dinamizáló, bizonyos pontokon pedig hosszabban is irányt adó szerepét.

A szocialista építés feladatainak napirendre kerülésével természetszerűleg a gazdasági kapcsolatok történetében is minőségileg új szakasz kezdődött. Ennek előfeltételét nálunk a proletárdiktatúra kivívása, a két ország viszonylatában a gazdaság- és társadalomépítés szocialista céljainak alapvető egysége, egyidejűleg pedig a szocialista világrendszer kiépülésének történelmi folyamata képezte.

A proletárdiktatúra győzelmére Magyarországon — mint ismeretes polgárháborús összecsapás nélkül — lényegében 1948 közepére sor került. A két ország — a Magyar Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége — között azonban már 1948. február 18-án létrejött a történelmi jelentőségű Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés, amely lerakta az új Magyarország és a Szovjetunió közötti „új típusú kapcsolatok, a szocialista elveken alapuló együttműködés fejlesztésének szilárd alapjait”.³ Ezt megelőzően, 1947. július 15-én kötötték meg azt az átfogó kereskedelmi és hajózási szerződést, amely már ugyancsak hosszabb időszakra, máig ható érvénnyel a szocialista építés több évtizedére vetette meg a magyar—szovjet kereskedelmi kapcsolatok jogi alapjait.⁴

Szoros összefüggésben az új típusú kapcsolatok megalapozásával 1948. március 2-án a két kormány nagykövetségi rangra emelte a magyar—szovjet diplomáciai kapcsolatokat.⁵ 1949. január 25-én megalakult a szocialista országok gazdasági együttműködésének nemzetközi szervezete, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, amely átfogóbb keretek között segítette elő a magyar—szovjet kapcsolatok bővülését. Már ennek jegyében és keretei között került sor Magyarország és a Szovjetunió kormánya közötti tudományos-technikai együttműködés megkötésére is (1949. júl. 26.).

Az egyezmény szerint a „Magyar Köztársaság Kormánya és a Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetségének Kormánya a Magyar Köztársaság

³ Egyidejűleg: „Hatékonyan elősegítette Magyarország szocialista fejlődését, a magyar dolgozók állama nemzetközi pozíciójának megszilárdulását és védelmi képességének megerősítését, a béke és biztonság megszilárdítását Európában.” Az 1948 februárjában megkötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést — további 20 éves időszakra — 1968-ban hosszabbították meg. — Magyar—szovjet kapcsolatok 1948–1970. Dokumentumok. 6. old. (Előszó), A dokumentumkötet a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma és a Szovjetunió Külügyminisztériuma közös kiadványaként 1973-ban, a Kossuth Könyvkiadó gondozásában jelent meg. A továbbiakban MSzK.

⁴ A szerződés alapján 1947 és 1951 között évenként megkötött árucsereforgalmi megállapodások szabályozták a magyar—szovjet külkereskedelmet. 1952-ben jött létre az első hosszabb távú — négy évre szóló — külkereskedelmi megállapodás. — Bíró J.: Gyümölcsöző együttműködés. Az első magyar—szovjet gazdasági szerződés negyedszázados évfordulójára. NSz 1972. július 15.; Somogyi L.: Az integrációs program jegyében fejlődnek tovább kapcsolataink — huszonöt éves a magyar—szovjet gazdasági együttműködés. MTI. 1972. július 14.

⁵ MSzK 8. old.

és a Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetsége közötti 1948. február 18-i Barátsági, Együtműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés határozatainak megfelelően” megállapodott abban, hogy „a tudomány| és technika területén megfelelő értesülések kicserélése útján, valamint az ipari gyártás területén tapasztalatcsere útján előmozdítják a két ország közötti együttműködés fejlesztését”.⁶ Ennek megfelelően az „együtműködés megvalósítására szolgáló intézkedések kidolgozására és a két Kormányhoz előterjesztendő megfelelő indítványok elkészítésére” öt-öt tagból álló magyar—szovjet vegyesbizottságot hoztak létre. Az egyezmény alapján mindkét kormány kijelölte a Bizottság (teljes nevén: a Magyar—Szovjet Műszaki-Tudományos Együtműködési Bizottság) tagjait.⁷

Az 1948 februárjában megkötött Barátsági, Együtműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés határozatai alapján, ill. a KGST működési alapelveinek szellemében létrehozott kormányközi együttműködés megindulására még 1949 második felében sor is került. Az 1949. július 26-án aláírt Műszaki-Tudományos Egyezmény végrehajtásának eredményeként létrejött Együtműködési Bizottság pedig hamarosan a termelőerők fejlesztését közvetlen szolgáló együttműködés leghatékonyabb formájává vált. Eredményes tevékenysége is hozzájárult ahhoz, hogy a két ország közötti szervezett és szabályozott kapcsolatok a kezdeti, zömmel áru-, ill. lényegileg egyszerű információ- és eljárás-cserére épült kereskedelmi, műszaki kooperációból az utóbbi évekre rendkívül kiterjedt és sokoldalú gazdasági és tudományos-műszaki együttműködéssé: az országközi együttműködésnek mind átfogóbb rendszerévé alakultak át.

Az első esztendőben, 1949 folyamán természetszerűleg még a tervszerű együttműködés szervezeti feltételeinek megteremtése, a kapcsolatok fejlesztésével összefüggő eljárások és módszerek kidolgozása állt az illetékes szervek tevékenységének középpontjában. Ezzel egyidejűleg azonban — mint említettük — megindult már az érdemi munka is.

Mind az előbbi, mind az utóbbi szempontjából igen jelentős szerepet játszott a KGST első ülészakán az együttműködés alapelveinek kidolgozása, majd a következő ülészakon a kivitelezés legfőbb módozatainak szabályozása.

Már az 1949 januárjában elfogadott alapelvek is egyértelműen hangsúlyozták a KGST tagállamok gazdasági erőfeszítései összefogásának és összehangolásának, a tagországok gazdasága tervszerű fejlesztésének, a műszaki haladás meggyorsításának alapvető szempontjait. Az együttműködés fő feladatai között szerepelt az a célkitűzés, hogy a tagállamok műszaki-tudomá-

⁶ Uo. 29—30. old.

⁷ A Bizottság 19 alkalommal ülésezett. Tevékenységéről a nyilvánosságot rendszeres sajtóközleményekben tájékoztatta. A Bizottság egy újabb — a későbbiek során részletezendő — kormányközi egyezmény (1964. febr. 3.) által létrehozott új, kormányközi szerv, a Magyar—Szovjet Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együtműködési Kormányközi Bizottság Műszaki-Tudományos Állandó Albizottságává alakult át. — MSzK 29. old.

nyos eredményeiket és legkorszerűbb termelési tapasztalataikat állandóan cserélik ki egymás között, ily módon is segítsék a szocialista tábor, a szocialista közösség gazdasági erejének szüntelen növelését.⁸

1949 augusztusában a KGST második (szófiai) ülészakán meghatározták a tagországok közötti műszaki-tudományos együttműködés alapelveit, formáit és módszereit. Elfogadták az ún. „Szófiai elv”-et, ami a műszaki-tudományos eredmények lényegileg ingyenes⁹ és kétoldalú átadására épülő együttműködésnek vetette meg alapjait.¹⁰

1949/50 folyamán a műszaki-tudományos kapcsolatok terén elsősorban még a kétoldalú, kölcsönös információcsere, a tapasztalatok, dokumentációk „Szófiai elv” jegyében zajló átadása, szakértői közreműködés, szaktanácsadás formái voltak jellemzőek.

Az eredmények a kezdetnek megfelelőek: a későbbiekhez képest szolidak, mégis az adott viszonyok között igen jelentősek. 1950 végéig — a Magyar—Szovjet Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság jegyzőkönyvi határozatainak értelmében — 30 szovjet szakértő érkezett Magyarországra részben termelési tapasztalatok átadására, részben szovjet berendezések szerelése, üzembe helyezése céljából. Egyidejűleg összesen 26 magyar szakember utazott tanulmányútra a Szovjetunióba. Magyarország és a Szovjetunió egymás közt együttesen 15 ipari dokumentációt cseréltek. Ebből tizenkettőt a Szovjetunió, hármat pedig Magyarország adott át. Ezen túlmenően a Magyar Népköztársaság öt tanácsadót hívott meg fél évnél hosszabb tartózkodásra. A műszaki-tudományos együttműködésnek ugyancsak ebben a legelső szakaszában kezdődött el a magyar fiatalok egyetemi és főiskolai képzése is a Szovjetunióban.¹¹

Éppúgy, mint az első egy-másfél esztendő, a magyar—szovjet műszaki-tudományos kapcsolatokban az első 8—10 év is a kibontakozás, majd a felendülés jegyében hozott érdemleges, időről időre rendszeresen növekvő eredményeket. Az együttműködés ekkor központosított formában is mindenekelőtt kereskedelmi és más cserekapcsolatokban, ez utóbbiakon belül pedig jellegetesen különféle termelő-, ill. egyéb közfontosságú berendezések instal-

⁸ Tájékoztató, 1974. TESCO. 7. old.; vö.: 25 éves a KGST c. im. 8—9., 39—40., 55—57., 70—71., 79—84., 87—88., 91—92., 95 old., ill. a Komplex program számos más helyét. — A nemzetközi kapcsolatok széles rendjébe ágyazva tárgyalja a tudományos-műszaki együttműködés kérdéseit dr. Keréky György: A KGST országok tudományos-műszaki együttműködése c. könyve (Bp. 1974.)

⁹ Csak a másolás, csomagolás, szállítás közvetlen költségeit hárították át.

¹⁰ A „Szófiai elv” ui. azt is kimondja, hogy az átvett licenc és dokumentáció, úgyszintén az ezek alapján gyártott termékek harmadik országnak nem adhatók át. — Tájékoztató, 1974. TESCO. 7. old.; 25 éves a KGST c. im. 10. old., Keréky Gy.: im. 54—55. old.

¹¹ A későbbiek során ezek a képzési kapcsolatok is rendszeressé váltak és bővültek. Jelentőségüket érzékelteti, hogy az 1949—1970 között szovjet felsőfokú intézmények mintegy háromezer különböző, főiskolai, ill. egyetemi képzettségű szakembert, közép- és felső szintű kádert képeztek ki a magyar—szovjet együttműködés keretében. Keréky Gy.: im. 144. old.

lálásában, értesülések, tapasztalatok, dokumentációk cseréjében jutott kifejezésre.

A kereskedelemben — a korlátozás nélküli legnagyobb kedvezmény elvének érvényesülésével — a Magyar Népköztársaság számára egyszerre biztonságot, gazdasági fejlettsége tekintetében pedig kedvező feltételt jelentett a forgalom alakulásának mind tervszerűsége, mind szerkezete. Az 1947. évi kereskedelmi szerződés, majd az erre épülő évi, később középtávú megállapodások lényegében az iparosítás kezdetétől garantálták mindenekelőtt a vas- és fémipar, a textilipar, úgyszintén a vegyipar anyagi-technikai bázisát, egyben pedig az iparosítás eredményei folytán is lehetővé tették, ill. biztosították az árucsereforgalom további gyors ütemű fejlesztését.

Ebben az időszakban kivitelünk — gazdaságunk akkori fejlettségének színvonalából következően — nagyobbára mezőgazdasági, élelmiszeripari, könnyűipari termékekből állt. 1947 és 1957 között, a kereskedelmi forgalom volumenének igen gyors növekedése mellett, a Szovjetunióknak a magyar külkereskedelemben való részesedése 13 százalékról 29 százalékra ugrott.¹² Kereskedelmi szállításainknak mintegy 60%-át könnyűipari, mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek tették ki, behozatalunknak pedig kb. háromnegyede nyersanyagokból és energiahordozókból állt.¹³

1950 és 1960 között a Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság évenként átlagosan mintegy 160—170, összesen 1864 határozatban adott keretet és szabott közvetlen irányt a műszaki-tudományos együttműködés kibontakozásának. A szóban forgó időszakban 834 ipari dokumentáció cseréjére került sor. Ebből 464-et a Szovjetunió, 370-et a Magyar Népköztársaság adott át. Termelési tapasztalatcserére vagy tapasztalatátadásra 774 szovjet szakértő, ezenkívül 80 szovjet tanácsadó érkezett Magyarországra. Egyidejűleg 1268 magyar szakember utazott a Szovjetunióba termelési módszerek megismerése és hazai adaptálása céljából. Magyar részről a tanácsadói tevékenység alárendelt szerepet játszott.¹⁴

A gazdaságfejlesztés szempontjából különösen kiemelkedő volt a magyar—szovjet kereskedelmi, ill. műszaki-tudományos kapcsolatok gyakorlati és politikai jelentősége a szocialista iparosítás dinamikus kibontakozását illetően. Már az első ötéves terv időszakától kezdve komplett gyárberendezések egész sora érkezett, műszak-dokumentációk sokasága került hasznosításra. A szocialista iparosítás első éveiben, amikor — a hidegháború légkörében — a nyugati világ lényegében még a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésétől is elzárkózott, a Szovjetunió segítségével és közreműködésével új üzemek, gyá-

¹² Ennél nagyobb arány előzőleg csak az 1945. évi magyar—szovjet kereskedelmi szerződés után mutatkozott, amikor Magyarország érdemileg még csak a Szovjetunióval állt szabályozott kereskedelmi kapcsolatban. — Bíró J.: i. m. u., Berend T. I.: i. m. u.

¹³ Bíró J. i. m. u.

¹⁴ Tájékoztató, 1974. TESCO. 8. old.

rak, városok, iparágak létesültek. Különösen a nehéziparban, mindenekelőtt pedig a kohászatban, vegyiparban, valamint a gépgyártásban bontakozott ki gyümölcsöző együttműködés. Hatása az iparosítási folyamat felgyorsulása mellett, hazai vonatkozásban új ágazatok meghonosításában is érvényesült. Ebben az időszakban importáltuk többek közt a Dunai (egykori sztálinvárosi) Vasmű berendezéseinek jelentős részét, a Szegedi Textilkombinát (egykor: Textilművek), a Zalaegerszegi Ruhagyár, a Békéscsabai Ruhagyár, a Kaposvári Fonoda, a Győri Állami Fonó úgyszintén számos más fontos ipari létesítmény korszerűsítéséhez, bővítéséhez szükséges gépeket. Az egykori iparpolitika realizálása, a mezőgazdaság gépesítése, a közlekedés korszerűsítése döntő mértékben támaszkodott a Szovjetunió által szállított gépekre és berendezésekre.¹⁵

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásával tovább bővültek és szilárdultak a kapcsolatok. A konszolidáció időszakában különlegesen fontos szerepet játszott a szocialista országok, legfőképpen pedig a Szovjetunió internacionalista segítsége. Anyagi-gazdasági téren ez mindenekelőtt közvetlen segélyek, hosszúlejáratú hitelek biztosítása révén, a hagyományos kereskedelmi, információ és dokumentációs kapcsolatok, a műszaki-tudományos kooperáció területén pedig az együttműködés kereteinek és formáinak kibővítésében jutott kifejezésre. A továbbfejlődés szempontjából is nagy jelentőségűnek bizonyultak az 1957 márciusában Moszkvában folytatott magyar—szovjet kormányközi,¹⁶ majd ezt követően az év végétől lebonyolított gazdasági tárgyalások.¹⁷

¹⁵ Bíró J. i. m. NSz 1972. július 15.: dr. Jávör E.: Együttműködésünk a tudományos nagyhatalommal, uo. 1969. nov. 23.; Vigh I.: Húsz éves a magyar—szovjet műszaki-tudományos kooperáció, uo. 1969. nov. 22.; számos korabeli dokumentumot őriznek a korabeli lapok, mindenekelőtt a Szabad Nép, így többek között: Gazdasági eredményeink és a szovjet segítség (1950. márc. 17.) Mit köszönhet a könnyűipar a Szovjetuniónak? (1952. febr. 28.) Mit köszönhet közlekedésünk a Szovjetuniónak? (1952. ápr. 2.) Útrakészen áll a „Maxim Gorkij” hajó (1952. dec. 11.) stb.

¹⁶ A kormányközi tárgyalások során „minden oldalról megvizsgálták a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság kapcsolatainak kérdéseit.” A tárgyaló felek egybehangzóan állapították meg, hogy a két ország viszonya „a teljes egyenjogúságon és az önzetlen testvéri barátságon alapszik”. Nyomatékkal húzták alá azonban: „Ez az egyenjogúság gyökeresen különbözik attól az úgynevezett egyenjogúságtól, ami az imperialista államok és a kis országok között áll fenn és ami valójában a kis országok népeinek az imperialista monopóliumok által történő kizsákmányolását, országuk kirablását jelenti.” Egyidejűleg egyértelműen megvilágították: „Az efajta burzsoá, nacionalista »egyenjogúsággal« szemben az egyenjogú magyar—szovjet kapcsolatok lényege ezen országok dolgozóiról történő, a proletár internacionalizmus szellemétől áthatott sokoldalú gondolkodás. Ezért a magyar dolgozók és következőképpen az egész szocialista tábor érdekében is a Szovjetunió széles körű gazdasági és egyéb segítséget nyújt Magyarországnak abból a célból, hogy a magyar nép a lehető leggyorsabban leküzdhesse az ellenforradalom következményeit és tovább haladhasson az anyagi és kulturális fellendülés, a szocializmus sikeres építésének útján.” A fentiek szellemében értékelték a korábbi kapcsolatok alakulását is. Rögzítették a két ország közötti áruforgalom eredményes fejlődését, így azt, hogy Magyarország és a Szovjetunió között az utóbbi nyolc év folyamán a kereskedelmi forgalom több mint három és félszeresére növekedett. — MSzK 99—101. old.

¹⁷ Közlemény a szovjet—magyar gazdasági tárgyalásokról 1957. dec. 17.

A márciusi kormányközi tárgyalásokon — a kapcsolatok sokoldalú vizsgálatának keretében — a tárgyaló felek többek között megállapították, hogy a „Magyar Népköztársaság, minthogy nem rendelkezik elegendő hazai nyersanyagforrással, nyersanyagszükségletének jelentős részét a Szovjetunióból származó behozatal útján fedezi” (így pl. vasércből, nyersvasból, gyapotból, kőolajból, ólomból, nikkeltől, a műtrágyagyártáshoz szükséges alapanyagokból, épületfából és egyéb faanyagokból). 1956-ban a Szovjetunióból származó magyar behozatalnak pl. mintegy 85%-a volt nyersanyag, segédanyag és félkészgyártmány. Ezzel szemben a Szovjetunióba irányuló magyar kivitel 72%-a volt ipari készáru, túlnyomó részben gépipari termék.

A károk helyreállítása, a gazdasági konszolidáció szempontjából is külön említésre érdemes a Magyarországra irányuló szovjet áruszállítások növelésére vonatkozó megállapodás. Eszerint: „A Szovjetunió Kormánya, hogy megkönnyítse a Magyar Népköztársaság gazdasági nehézségeinek leküzdését, teljesíti a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kérését, hogy 1957-ben jelentősen növelje a nyersanyagok, félgyártmányok, berendezések és egyéb a magyar népgazdaság számára, valamint a lakosság szükségleteinek kielégítésére szolgáló áruk szállítását.” A Szovjetunió kormánya vállalta, hogy a fentieknek megfelelően 1957 folyamán — jelentős mértékben még 1957 első felében — leszállít Magyarországnak több mint egy milliárd rubel értékű árut, így 450 ezer tonna búzát, 200 ezer tonna takarmánygabonát, 1,2 millió tonna vasércet, 150 ezer tonna hengereltárut, 110 ezer tonna nyersvasat, félmillió tonna kokszot, 1,2 millió tonna szenet, 900 ezer tonna kőolajat, 400 ezer m³ fűrészárut, 8 ezer tonna rezet, ugyanennyi tömbalumíniumot, ezenkívül pakurát, ónt, ólmot, nikkelt és számos más cikket.¹⁸

1957-ben a szovjet kormány összesen 875 millió rubel értékű árut és szabad devizát biztosított hitelként a Magyar Népköztársaság számára.¹⁹ Egyidejűleg hosszabb haladékot adott a korábbi fennálló több mint 150 millió R tartozás törlesztésére; elengedte a korábban átadott volt német tulajdonért és a volt szovjet—magyar vegyestársaságok szovjet érdekeltségéért²⁰ járó több mint egymilliárd forint összegben fennálló tartozásokat.

¹⁸ MSzK 101. old.

¹⁹ Az 1957-ben felhasználható hitelkeret a következőkből tevődött össze: a tárgyalások során elfogadott 750 millió rubeles hosszúlejáratú hitelösszezből (ebből 200 millió R szabad deviza volt), amely 2%-os kamatra, s tíz évi árutörlesztésre épült, valamint a korábban biztosított és esedékessé vált 85 millió rubel értékű áruhitel-konstrukció keretében lebonyolított szovjet áruszállításokból, ill. ugyancsak korábbi aktivizált 40 millió rubeles szabad devizakeretből. — Vö.: MSzK 102. old.

²⁰ A potsdami értekezlet döntése alapján minden Magyarországon lévő német tulajdon a Szovjetunióra szállt át. Ez a rendelkezés a külföldi ipari érdekeltségnek több mint felét érintette. A közös vállalatok létesítésének lehetőségét az 1945 nyarán kötött magyar—szovjet gazdasági egyezmény is kimondotta. Ennek alapján jöttek létre — némelykor különböző tranzakciók közbejöttével — azok a szovjet—magyar vállalatok (Magyar—Szovjet Alumíniumtársaság, Magyar—Szovjet Nyersolajtársaság stb), amelyeket később a Szovjetunió a Magyar Népköztársaságnak engedett át. — A részleteket illetően: Berend T. I.: i. m. 14—15. old.

A hitelkeretből nem fedezhető szovjet szállítások ellenértékeként 1957-ben Magyarország hajók, úszó- és kikötő-daruk, vasúti személykocsik, forgácsoló szerszámgépek, ellenőrző mérőműszerek, hűtőberendezések, varrógépek, bútorok és más iparcikkek, valamint mezőgazdasági termékek szállítását vállalta.²¹

A magyar kormány kívánságára a szovjet kormány késznek mutatkozott arra is, „hogy jóindulatúan megvizsgálja egyes magyar ipari vállalatok építéséhez és rekonstrukciójához, valamint a közlekedés fejlesztéséhez szükséges gazdasági és műszaki segítség nyújtásának kérdéseit”. A tárgyaló felek egyben kinyilvánították, hogy „a szocialista államok együttműködésének egyik legfontosabb formája a tudományos-műszaki és termelési tapasztalatok kölcsönös és térítésmentes kicserélése, ami mindkét ország népgazdasága számára rendkívül jelentős”. Ennek megfelelően szükségesnek tartották, hogy „minden módon elősegítsék a Magyarország és a Szovjetunió közötti tudományos-műszaki együttműködés továbbfejlesztését”.²²

A tárgyalások sokoldalúan elemezték, több vonatkozásban pedig újra-alapozták a gazdasági és műszaki-tudományos kapcsolatokat. 1957—1959 folyamán a két ország nagy fontosságú egyezmények egész sorát kötötte meg a gazdasági, tudományos együttműködés, ipari rekonstrukció, gazdasági és védelmi kölcsönösség különböző területein.²³

Legközvetlenebb hatást a gazdaságfejlesztésre és a közellátás javítására az 1958—1960 közötti kölcsönös áruszállításokról szóló megállapodás (1958. jan. 13.) gyakorolta, ami kötelező formában határozta meg a szerződő felek szempontjából fontos import- és exportáruk (mindkét vonatkozásban 60—60 árucikk) mennyiségét, minőségét. A hazai termelés szemszögéből döntő szerepet játszottak a — legfőképpen a bányászat, vaskohászat, a gép- és

²¹ MSzK 102. old.

²² Uo. 102—103. old. — A tárgyalások során véleménycsere folyt, ill. megegyezés történt az atomenergia békés célokra történő felhasználása, az uránélfordulások geológiai feltárása és hasznosítása kérdéskörében is. — MSzK 103. old.

²³ 1957 és 1959 között az alábbi fontosabb egyezmények megkötésére került sor: Egyezmény az MNK és a SzSzkSz Kormánya között a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartozkodó szovjet csapatok jogi helyzetéről (1957. máj. 27.); Konzuli egyezmény az MNK és az SzSzkSz között (1957. aug. 24.); Egyezmény az SzSzkSzK által az MNK részére ipari üzemek építése és rekonstrukciója, valamint a közlekedés fejlesztése céljából nyújtott gazdasági és műszaki segítségről (1957. dec. 18.); Együttműködési egyezmény az MTA és a SzUTA között (1958. jan. 18.); Egyezmény az MNK Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánya és az SzSzkSz Kormánya között a vegyipari vállalatok üzemegységeinek és kísérleti berendezéseinek a Szovjetunióban történő építésére vonatkozó együttműködésről (1958. nov. 5.); Egyezmény az SzSzkSz által a Magyar Népköztársaságnak nitrogén műtrágyagyár építéséhez nyújtandó műszaki segítségről, továbbá a Magyarország részére szállítandó olajipari berendezésekről (1958. nov. 5.); Egyezmény az MNK és az SzSzkSz kormánya között az egészségügy és az orvostudomány terén való együttműködésről (1959. ápr. 17.); Egyezmény az MNK Kormánya és az SzSzkSz Kormánya között vegyipari üzemek és egyéb ipari objektumok Magyarország részére történő felépítéséhez nyújtandó műszaki segítségről (1959. aug. 7.); Egyezmény az SzSzkSz, az MNK és a Csehszlovák Köztársaság kormányai között a Szovjetunió—Csehszlovák Köztársaság—Magyar Népköztársaság kőolajvezeték építéséről (1959. dec. 19.).

finommechanikai ipar, olajipar, textil-, papír-, vegyipar stb., a közlekedés és mezőgazdaság számára biztosított nyersanyagok, félkészárúk, eszközök. Ezek ui. jelentős részben olyan árukat képviseltek, amelyeknek 50—80, sőt 100%-át importból kellett biztosítani (vasérc, nyersvas, nyersolaj, ferroötvtözetek,²⁴ ill. kohókocsz, bányafa, fenyőfűrészáru, cellulóz, színesfémek). Sokat mondó volt, hogy a megállapodásban rögzített hazai importvolumennek több mint 80%-át nyersanyagok és félkészárúk tették ki.²⁵

A megegyezés a gazdasági „húzóerőt” kiviteli (értékesítési) oldalról is biztosította. Az export 75%-át gépipari és finommechanikai gyártmányok tették ki, 25%-ban pedig közszükségleti cikkek szerepeltek.

A korábbiakhoz képest tovább nőtt tehát a gépipari, gépi és finommechanikai cikkek kiviteli hányada, s csökkent az anyagok és mezőgazdasági cikkek kivitelének aránya. Közben erősen megnövekedett a munkai igényesebb híradástechnikai eszközök és komplett berendezések volumene. Új mozzanatot képezett az is, hogy az egyezmény olyan kiviteli cikkekre is kiviteli keretet szabott, amelyeket eddig nem szállítottunk (Diesel-motorok, konzervgyárak, paradicsompüré-üzemek, hús- és baromfifeldolgozó berendezések és számos híradástechnikai eszköz).²⁶

A gazdasági és műszaki segítség átfogó keretei között is fontos volt az a támogatás, amelyet a Szovjetunió az 1957. évi magyar—szovjet kormány-szintű tárgyalások alapján különböző kohászati, gépipari, erőáramú, vegyipari, olajbányászati, könnyűipari és más iparági üzemek építéséhez és átépítéséhez, valamint a közlekedés fejlesztéséhez nyújtott.²⁷ Ez, valamint az erre a célra folyósított újabb 300 millió rubeles fejlesztési hitelkeret mindenkéltől az ipari rekonstrukció, ill. szerkezetmódosítás, úgyszintén az infrastrukturális fejlesztés céljait mozdította elő. Kedvező hatást gyakorolt a híradástechnika területén (mikrohullámú berendezések gyártása, új rendszerű telefonközpontok, félvezetők gyártása), a műszeriparban (elsősorban az elektronikus, az anyagvizsgáló és a geofizikai műszerek gyártásában), olyan hagyományos vákuumtechnikai cikkek termelésének növelésében, mint a rádiócső, izzólámpa stb. Az ekkor nyújtott támogatás tette lehetővé a hazai alumínium-feldolgozás továbbfejlesztését (a Székesfehérvári Alumínium Hengermű présüzemének megépítése), egyes fontos közlekedési eszközök (Diesel-motorok, vontató mozdonyok és motorvonatok) gyártásának megtöbbszörözését, a gördülőcsapágy-gyártás továbbfejlesztését, a hengerelt áruk hazai előállítását.

²⁴ A jelzett cikkek importjának 100%-át, a következők behozatali szükségletének 50—80%-át biztosította a megállapodás.

²⁵ Vagyis az egész magyar népgazdaság anyag- és félkészáru jellegű importszükségletének kb. 40%-át. Érdemes megemlíteni, hogy az 1958-ra előirányzott behozatali volumen 20%-kal haladta meg az 1954. évit és 70—75%-kal az 1955. vagy 1956. évek importmennyiségét. (Incze Jenő külkereskedelmi miniszter nyilatkozata, NSz. 1958. febr. 1., MSzK. 159—161. old.)

²⁶ Minderre, valamint számos más további részletre is l. Incze J. i. nyilatkozatát.

²⁷ NSz. 1957. dec. 17. — MTI

sának növelését (a Dunai Vasmű meleg- és hideghengerművének tervezéséhez, felszereléséhez való hozzájárulás és gépi felszerelések szállítása).²⁸

Lényegében 1957-től datálható Magyarország és a Szovjetunió ún. rokonprofilú intézményei közötti *közvetlen* együttműködési kapcsolatok megindulása is. A kormányközi tárgyalások a műszaki-tudományos együttműködés újabb, korábbiaknál magasabb szintre emelésének szakaszát nyitották meg azért, hogy megteremtették a magyar és szovjet üzemek, kutató- és tervezőintézetek közvetlen fejlesztő, kutató, tervező jellegű kooperációjának államközi feltételeit. Ennek következtében az eddigi centrális jellegű kapcsolatokon túlmenő, központilag koordinált, ugyanakkor azonban közvetlen intézményi együttműködési formák alakultak ki. 1957 és 1965 között már 56 kutatóintézet és 6 ipari vállalat vett részt ebben a kooperációs formában, ami a gyakorlatban kétoldalú vállalatközi egyeztetésekre és munkatervekre, egyidejűleg pedig az Együttműködési Bizottság jóváhagyására épült. Ez újabb együttműködési forma keretében 78 magyar és 81 szovjet dokumentációt adtak át.²⁹ Igen lényeges új momentum volt, hogy itt a tapasztalat és értesüléscsere is már legfőképpen a kölcsönös érdeklődésre számot tartó műszaki, fejlesztési feladatok munkamegosztáson alapuló megoldására irányult. Kezdetben természetesen ebben a formában is a tapasztalat-, ill. a dokumentáció-csere dominált. Így pl. a Kibernetikai Kutató Intézet dokumentációkat és alkatrészmintákat kapott az M-3-as számítógép elkészítéséhez, a Bőripari Kutató Intézet számára minőségvizsgáló készülékek érkeztek a Szovjetunióból. A budapesti Textilipari Kutató Intézet átadta a szovjet partner-intézetének a szintetikus szálak pamutipari feldolgozásának technológiáját. Ugyancsak az elsők között kötött együttműködési szerződést a Klement Gottwald Villamossági Gyár és a leningrádi Elektroszila gyár. Az előbbi hét műszaki eljárás dokumentációit adta át szovjet társüzemének, amelytől viszont megkapta egy új típusú turbógenerátor rajzait és több munkafolyamat technológiáját. A Transzvill a Leningrádi Elektroapparátal, az Egyesült Izzó a moszkvai Elektrolampával, a Kábel- és Sodronykötélgyár a moszkvai Moszkábellel cserélte ki tapasztalatait.³⁰

A már hagyományosnak tekinthető tapasztalat-, ill. dokumentáció-csere mellett bontakozott ki a kutatási témák összehangolása és közös kutatása. 1959-ben pl. már 400 tudományos és műszaki témát öleltek fel az együtt-

²⁸ L.: Háromszázmillió rubeles szovjet hitel — NSz. 1957. dec. 25.; Földes I.: Újabb baráti segítség. Uo. 1957. dec. 29.; MTI. Belföldi Hírek, 1958. ápr. 1.

²⁹ Tájékoztató, 1974. TESCO. 8. old. — 1958 elején már 35 magyar kutatóintézet tartott állandó kapcsolatot szovjet partnereivel: kicserélték éves kutatási terveiket, beszámolóikat, szakembereket küldtek egymáshoz és közös vizsgálatokat is végeztek. Vö.: Kőszegi F.: Szélesebb magyar-szovjet tudományos és műszaki együttműködés. NSz. 1958. febr. 20.; Együttműködés a magyar és a szovjet gumiipari kutatók között. Uo. 1958. dec. 7.; Két év alatt 45 szovjet és magyar kutatóintézet kötött együttműködési szerződést. Uo. 1959. ápr. 28. MTI.

³⁰ Im. NSz. 1959. ápr. 28. MTI

működési tervek. Közülük 73-at soroltak a közösen megoldandó feladatok közé.³¹

Fokozódott az együttműködés a két ország tudósai, tudományos akadémiai, egyetemi intézetei között is. 1959 végén a Magyar Tudományos Akadémia és a Szovjet Tudományos Akadémia közti tudományos együttműködési egyezmény 1960. évi munkaterve pl. 50—50 tudományos szakértő cseréjét irányozta elő, bővítette az akadémiaik által rendezett konferenciákon, előadásokon kölcsönösen résztvevők számát és körét. 30—30 közös kutatási témát jelölt meg a fizikai, kémiai, biológiai, műszaki és humán tudományok területén. Így közös vizsgálatokat irányzott elő a lumineszcencia jelenségek terén, a fehérjekutatás fejlesztésében stb. Az MTA és a Szovjet Orvostudományi Akadémia évi munkaterve professzorok cseréjét, 12—12 orvostudományi kutatóintézet, ill. tanszék között a közvetlen kapcsolatok kiépítését rögzítette.³²

A régi és az új együttműködési formák mind magyar, mind szovjet részről érdemleges szellemi és anyagi megtakarításokat eredményeztek. Az Együttműködési Bizottság elnökeinek — A. A. Zacharovnak és Vályi Péternek — a XII. ülészakalmából adott nyilatkozatai szerint a Szovjetunió pl. a szerszámgépek programvezérlésére vonatkozó magyar tapasztalatok átvételével mintegy 380 ezer rubel közvetlen kutatási költséget takarított meg. A gyógyszerkutatási eredmények hasznosítása révén pedig csupán két gyártmánynál (a luminálnál és a hexamidinnél) 5 millió rubel lett hasonló okokból más célokra fordítható. De megfordítva is: pl. az 50 megawattos turbógenerátorra vonatkozó szovjet dokumentáció, ill. a tapasztalatok átvétele kb. 10—15 millió Ft költséggel járó kísérleti-kutató munkát pótolta a magyar gazdaság számára. A gördülőcsapágy-gyártás bevezetése csupán 1959 közepéig mintegy 40 millió devizaforint megtakarítást eredményezett. A germánium és a szilícium diódák, valamint a tranzisztorok gyártásának szovjet tapasztalataival az Egyesült Izzó öt mérnök egy évi munkáját hasznosíthatta más célra.³³

1958 nyarán írták alá a két ország közötti gazdasági együttműködés első középtávú — az egykorú elnevezés szerint az első „hosszú időszakra szóló”, ill. az „első nagytávlati” — vagyis az 1961—1965. évekre szóló együttműködési és áruszállítási megállapodás jegyzőkönyvét.³⁴

³¹ Befejeződött a Magyar—Szovjet Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság XII. ülészaka. NSz. 1959. aug. 19. MTI.

³² Magyar—szovjet tudományos megállapodást írtak alá Moszkvában, NSz. 1959. nov. 20.

³³ A jubileum alkalmával közreadott főbb együttműködési adatok a következők voltak: 10 év alatt 559 dokumentációt kapott a Szovjetunió, csaknem 900-at Magyarországra. A Szovjetunióban több mint 1 100 magyar mérnök és vezető szakember járt tanulmányúton, hasonló célból 777-en érkeztek a Szovjetunióból Magyarországra. 1959. augusztusában mindkét fél részéről 55, együttesen százötz kutatóintézet vett részt a közvetlen kooperációban. — Uo.

³⁴ Zsombor J.: Moszkvában aláírták az 1961—1965. időszakra szóló gazdasági együttműködés és kölcsönös áruszállítás jegyzőkönyvét. NSz. 1958. jún. 3.

Államközi, sőt többoldalú nemzetközi együttműködés eredményeként kerülhetett sor az energetikai, ill. vegyipari szempontból történelmi jelentőségű „Barátság” kőolajvezeték magyarországi szakaszának felavatására 1962 októberében. A több ezer kilométeres vezeték, amely a Közép-Volga vidékéről, Kujbisev környékéről kezdte meg a kőolaj szállítását Lengyelországba, az NDK-ba, Csehszlovákiába és Magyarországra, mint Fock Jenő magyar miniszterelnökhelyettes a magyarországi szakasz avatásakor megfogalmazta, „a maga nemében az egész világon páratlan műszaki létesítmény”-nek számított. A magyar népgazdaság fejlődése szempontjából az avatás jelentőségét tovább fokozta, hogy a magyar szakasz ünnepélyes átvételével egyidejűleg (a csehszlovákiai Tupától leágazó vezeték az avatáskor már egy hónapja üzemben volt) három újabb, olajbázisra épült üzem kezdett munkába: a szőnyi termikus krakküzem, az évi egymillió tonna kapacitású kőolajdesztillációs üzem és az almásfüzitői, évi 50 ezer tonna kapacitású kőolajfinomító üzem.³⁵

A kapcsolatok bővülését mutatja az is, hogy jó egy esztendő múlva Magyarország 54 üzemét épített szovjet technikai közreműködéssel s közülük 26-ot 1963. november 7-ig bezárólag már működő üzemként tarthattak nyilván. A befejezett, ill. építés alatt álló üzemek között voltak olyan nagy létesítmények is, mint a Dunai Vasmű, a Tiszavidéki Vegyikombinát, a pécsújhelyi és a Dunamenti Hőerőmű. A szovjet közreműködés ellenértékéért Magyarország egyidejűleg komplett berendezéseket szállított különböző szovjet iparágak számára.³⁶

1962—63 folyamán további sikeres intézkedések történtek a kapcsolatok fejlesztése érdekében. KGST szinten előkészületeket végeztek az 1966—70. időszakra szóló népgazdasági tervek koordinálására, a tervek egybehangelése érdekében a tervezés mérlegmódszerének bevezetésére, a KGST szervei számításokat végeztek az európai népi demokratikus országok fűtőanyag-energetikai mérlegével kapcsolatban. Számos nagy jelentőségű egyezmény született, mint a magyar—szovjet alumíniumegyezmény, a kingiszeppei foszforit-lelőhely nemzetközi együttműködés keretében történő kiaknázása, a kálíműtrágyák gyártására vonatkozó szovjet—lengyel megegyezés stb. Külön említésre érdemes a KGST Végrehajtó Bizottsága IX. ülésén (1963 októberében) az átszámítási rubelben történő sokoldalú elszámolásokról és a Gazdasági Együttműködés Nemzetközi Bankjának létesítésére vonatkozó megállapodás.³⁷

A kétoldalú kapcsolatok fejlesztése szempontjából magyar—szovjet vi-

³⁵ Részlet Fock Jenő, az MNK Minisztertanács elnökhelyettesének a „Barátság” kőolajvezeték magyarországi szakaszának felavatásán mondott beszédéből. MSzK. 267—169. old., NSz. 1962. okt. 14.

³⁶ A Szovjetunió és a KGST. M. Leszecsco elvtárs, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökhelyettese a KGST-országok együttműködésének fejlesztéséről, a magyar—szovjet gazdasági kapcsolatokról. NSz. 1963. nov. 7.

³⁷ Uo.

szonylatban kiemelkedő szerepet játszott a magyar—szovjet timföld- és alumíniumegyezmény.³⁸

Az egyezményt 1962. november 15-én kötötték meg. Az egykorú egyeztetéseknek megfelelően Magyarország 1967-től kezdődően 1980-ig fokozatosan évi 330 ezer tonnára növekvő timföldet szállít a Szovjetunióba kohósítás céljából, és az így előállított — súlyban maximálisan a kiszállított timföld felének megfelelő — alumíniumot a Szovjetunió teljes egészében visszaszállítja Magyarországra. A szállított timföldnek megfelelően, a visszaszállított alumínium legnagyobb évi mennyisége végül is eléri a 165 ezer tonnát, ami több mint háromszorosa a magyar alumíniumkohók 1962. évi termelésének.³⁹

Az együttműködés mindkét ország számára kedvező lehetőségeket nyitott a kölcsönös előnyök hasznosítására: egyesítette az olcsó szovjet víziergia, a gazdaságos magyar timföldgyártás és az ugyancsak olcsó víziszállítás előnyeit. Ésszerű takarékosagra nyújtott lehetőséget mind a rendelkezésre álló természeti javak mind a beruházási eszközök tekintetében. Az alumíniumprogram saját erőből való fejlesztése az egykorú számítások szerint 30 milliárd Ft beruházást tett volna szükségessé. A kooperáció viszont magyar részről 16 milliárdos beruházásigényt irányzott elő a bauxitbányászatban és a timföldgyártó kapacitás bővítésére, szovjet résztől pedig mintegy 14 milliárd forintos nagyságrendben energetikai, kohászati, segédanyaggyártó üzemi és szállítási fejlesztést.

Az energiagazdálkodás szemszögéből jól világítja meg a kölcsönös előnyöket a magyar minisztertanács egykorú állásfoglalása: „Az a villamosenergia-mennyiség, amelyet a Szovjetunió a kohóalumínium gyártásához fog felhasználni, mintegy 500 megawatt hőerőművi kapacitásnak felel meg. A magyar energiagazdálkodásban ez egyenértékű 3 milliárd kilowattóra villamosenergia importjával, ami 1961. évi teljes hazai villamosenergia-termelésünk 40 százalékával azonos . . .”. A másik oldalról viszont: „Az államközi egyezmény a Szovjetunió számára lehetővé teszi, hogy vízierőműveiben igen kedvező önköltséggel előállított villamos energiáját feldolgozott alumínium formájában, azaz közvetve exportálja világpiaci áron országának olyan területéről, ahonnan a villamos energia közvetlen exportja egyébként csak kevésbé gazdaságosan lenne megoldható.”⁴⁰

A fejlesztési politikában tulajdonképpen ezekben az években jelentkezett először különleges hangsúllyal a nemzetközi együttműködés szinte megkerülhetetlen gazdasági szükségessége. Magyarország életében sok más országnál már ekkor, sőt korábban is nagyobb szerepe volt a nemzetközi gazda-

³⁸ Az egyezmény szövege: MSzK. 269—271. old.

³⁹ Egyezmény az MNK és az SzSzkSzk közötti együttműködésről a timföld és alumínium területén. Uo.; Az MNK Minisztertanácsának állásfoglalása a magyar—szovjet timföld és alumíniumegyezményről. Uo. 273—275. old.; NSz. 1962. nov. 30.

⁴⁰ Az MNK Minisztertanácsának állásfoglalása . . . MSzK. 273—274. old.

sági együttműködésnek. Lényegében erre utalta viszonylag fejlett ipara, energia- és ipari nyersanyagszegénysége, viszonylagosan nagy népsűrűsége, a gazdaságos sorozatgyártáshoz azonban elégtelen belső felvevőpiaca, egész gazdasági életében pedig külkereskedelmének növekvő fontossága is stb.

A gazdaságfejlesztési célok kivitelezése szempontjából is alapvető jelentőségűnek bizonyult a KGST országokkal, ezen belül is mindenekelőtt a Szovjetunióval való együttműködés szélesítése, formáinak további bővítése. Változatlanul innen származott ui. a népgazdaság számára létfontosságú importált nyersanyagok döntő része. Hasonlóképpen a Szovjetunió maradt a magyar exportárúk, elsősorban iparcikkek legfőbb vásárlója. 1963-ban a Szovjetunióból származó behozatal majdnem 60%-a volt nyersanyag és félkésztermék, több mint 36%-a pedig az ipar, ill. más ágazat számára fontos gép és berendezés. A Szovjetunióba irányuló kivitelünknek valamivel több mint 54%-át tették ki gépek és berendezések, nem egészen 27%-át ipari fogyasztási cikkek. Egyidejűleg a felhasznált vasércnek kb. 2/3-át, a nyersolajnak majdnem felét, a gyapotnak, a fenyőfűrészárúnak mintegy 60%-át szovjet áruk tették ki.⁴¹

Mint említettük nagyjából 1957-től a magyar—szovjet kapcsolatok bővülését és magasabb szintjét részben újabb együttműködési formák jelentkezése (intézmények, vállalatok közötti kutatási, fejlesztési, termelési együttműködés, iparági jellegű, gazdaságfejlesztési és termelési kooperáció, az integrációnak olyan termelési szintű megalapozása, mint az alumíniumegyezmény), részben ezek térhódítása, egyidejűleg pedig a hagyományos kapcsolatok (tapasztalatátadás, kereskedelmi együttműködés) gyors növekedése jellemezte. A hatvanas évek elejétől a korábban döntően ipari területre koncentrált ún. műszaki-tudományos együttműködés is valójában már a népgazdaságnak majdnem minden ágára kiterjedt. 1961 augusztusában maga az Együttműködési Bizottság is határozatilag bővítette ki tevékenységét olyan területekre (építőipar, közlekedés, mezőgazdaság, vízgazdálkodás stb.), amelyek korábban nem tartoztak közvetlen hatáskörébe. Egyidejűleg növekedett az együttműködés tervszerűsége. Ez kifejezésre jutott mind általában a gazdasági tervek egyeztetésére irányuló kezdeményezésekben, mind pedig a bizottsági munkálatok éves tervezésének rendszeressé tételében. (Az első egy évre szóló bizottsági munkatervet 1962 szeptemberében hagyták jóvá.) Ennek szellemében az együttműködés nemcsak tervszerűbbé és összehangoltabbá vált, de bizonyos értelemben a bizottsági funkciók módosítását is eredményezte. Az eddigi, lényegében véleményező szerepkör mellé kezdeményező és javaslattevő, irányító és szervező jellegű feladatok társultak, vagy nyomultak előtérbe.⁴²

Az említettek teljes összhangban álltak a szocialista gazdaságpolitikának azokkal az alapelveivel, amelyek a KGST alapokmányában (A Kölcsö-

⁴¹ Együttműködés magasabb szinten. NSz. 1964. febr. 8.

⁴² Tájékoztató, 1974. TESCO, 9. old.

nös Gazdasági Segítség Tanácsa Alapokmánya) és a Szocialista Nemzetközi Munkamegosztás Alapelvei c. dokumentumokban kerültek megfogalmazásra. Már az 1959-ben elfogadott Alapelvek egyértelműen kifejezésre juttatták, hogy a Tanács: „a.) szervezi a tagállamok sokoldalú gazdasági és tudományos-műszaki együttműködését természeti erőforrásaik legésszerűbb felhasználása és a termelőerők fejlődésének meggyorsítása érdekében; b.) közreműködik a szocialista nemzetközi munkamegosztás tökéletesítésében a tagállamok népgazdasági terveinek összehangolása, a termelés szakosítása és a kooperáció útján; c.) intézkedik a tagállamokat érdeklő gazdasági és tudományos-műszaki kérdések tanulmányozásáról; d.) közreműködik a tagállamok együttes intézkedéseinek kidolgozásában és végrehajtásában”, iparuk, mezőgazdaságuk, közlekedésük fejlesztése területén stb.⁴³

Még átfogóbb jelleggel jutottak kifejezésre a közös célok A Szocialista Nemzetközi Munkamegosztás Alapelvei c. dokumentumban, amelyet a KGST-ben résztvevő országok kommunista- és munkáspártjai képviselőinek 1962. június 6—7-én Moszkvában tartott tanácskozása fogadott el. Így többek között az az elv, miszerint: „Az egyes szocialista államok gazdaságuk fejlesztésének nemzeti terveit országuk konkrét feltételeiből, a kommunista és munkáspártok által megállapított politikai és gazdasági feladatokból kiindulva, valamennyi szocialista ország szükségleteinek és lehetőségeinek figyelembevételével dolgozzák ki. Az új társadalmi rend lehetővé teszi, hogy a nemzeti gazdaság fejlesztését szervesen összekapcsolják az egész szocialista világgazdasági rendszer fejlesztésével és erősítésével. Az egész szocialista világrendszer sikerei az egyes országok hozzájárulásától függenek.”⁴⁴

Ugyanitt olvashatjuk a fejlődés történeti aspektusára vonatkozóan: „A szocialista országok közti kapcsolatokban kialakultak és tökéletesednek a gazdasági együttműködés és a kölcsönös segélynyújtás különféle formái: a népgazdasági tervek összehangolása, a termelés szakosítása és kooperálása, a nemzetközi szocialista kereskedelem, a hitelnyújtás, a műszaki segítség és a műszaki-tudományos együttműködés, a gazdasági objektumok építésében, a természeti kincsek kiaknázásában való együttműködés stb.” Az együttműködés jövőbeli eredményeit illetően: „A szocialista országok közti kapcsolatok megszilárdulása és bővítése elő fogja segíteni annak a Lenin által említett objektív tendenciának a fejlődését, amely a győztes dolgozók által egységes terv szerint szabályozott kommunista világgazdaság kialakulása irányában hat.”⁴⁵

A magyar—szovjet gazdasági és tudományos-műszaki kapcsolatok a hatvanas évek elején, éppúgy mint a KGST, amelynek keretében 1949-től rend-

⁴³ 25 éves a KGST c. idézett dokumentumkiadvány 39—40. old.

⁴⁴ Uo. 54. old.

⁴⁵ Uo. 55. old.

szeresen fejlődtek, új fejlődési fázisba érkeztek. Ennek legjellemzőbb jegyének a fejlesztési célok és eszközök minden korábbinál tervszerűbb összehangolására, s minden korábbinál átfogóbb nemzetközi együttműködésre irányuló törekvést tekinthetjük. A kapcsolatok sokrétűsége és a továbbfejlesztés szükséglete 1964 elején intézményi szinten is szükségképpen kifejezésre jutott. Megalakult az új — lényegében már az együttműködés rendszerét szervező — kormányközi szerv: a Magyar—Szovjet Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Kormányközi Bizottság — és vált ennek állandó albizottságává az 1949-ben életrehívott Magyar—Szovjet Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság.

A változás természetszerűleg a legkevésbé sem csak elnevezésbeli volt. Ellenkezőleg, tulajdonképpen az eredetileg véleményező-koordináló szerepkör változott itt át népgazdasági és kormányzati szinten egyfajta komplex, szervező-irányító funkcióvá.

Az egyezmény szerint⁴⁶ a két ország párt- és kormányküldöttségei 1963 júliusában Moszkvában folytatott tárgyalásain történt megállapodásnak megfelelően: a „két ország közötti gazdasági együttműködésből eredő kérdések szervezettebb és gyorsabb megoldása, valamint a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa által elfogadott »A szocialista munkamegosztás alapelveinek« a gyakorlatba való hatékony átültetése érdekében a Szerződő Felek elhatározták az állandóan működő Magyar—Szovjet Műszaki-Tudományos Együttműködési Kormányközi Bizottság megalakítását.”⁴⁷ Az egyezmény a Bizottság teendőit a következőkben körvonalazta: „1. Megvizsgálja és elhatározza a Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége éves és távlati népgazdaságfejlesztési terveinek összehangolásából eredő, a két ország együttműködési kérdéseit. 2. Megszervezi a szakosításon és a termelési kooperáción alapuló gazdasági kapcsolatokat a két ország iparának legfontosabb ágazataiban, elsősorban a vas- és színesfémkohászat, a gépipar, a vegyipar, az energetika, a könnyű- és élelmiszeripar, valamint a mezőgazdaság területén megfelelő megállapodások megkötésére irányuló javaslatok kidolgozása útján. 3. Javaslatokat készít elő az árucserre állandó növelésére, valamint a kölcsönös szolgáltatások bővítésére. 4. Javaslatokat dolgoz ki és intézkedéseket hoz, amelyek biztosítják a műszaki-tudományos együttműködés kiszélesítését és fokozását a két ország számára különösen érdekelt tudományos-kutató, tervező és szerkesztő intézetek és intézmények, valamint vállalatok közötti közvetlen kapcsolatok megszervezése, a két ország műszaki-tudományos eredményeinek, valamint élenjáró termelési tapasztalatai kölcsönös megismerése céljából tudósok és szakemberek cseréje útján; 5. Ellenőr-

⁴⁶ 1.: Egyezmény az MNK és az SzSzkSz Kormányai között a magyar—szovjet gazdasági és műszaki-tudományos együttműködési kormányközi bizottság létrehozásáról. MSzK. 298—301. old.

⁴⁷ Uo. 298. old.

zi saját határozatai, valamint a Szerződő Felek között létrejött gazdasági és műszaki-tudományos együttműködésre vonatkozó megállapodások végrehajtását, intézkedéseket hoz a határozatok és megállapodások sikeres teljesítését gátló tényezők közös erőfeszítéssel történő elhárítására.⁴⁸

Már 1964 elejétől megindultak, ill. folytatódtak a Magyarország és a Szovjetunió 1966—1960. évi népgazdaságfejlesztési terveinek összehangolását, az energia- és alpanyagszükségleteket felmérő, úgyszintén az ipar egyes ágazatai közötti együttműködés és szakosítás elmélyítését célzó munkálatok.⁴⁹ Ekkor rakják le az autóbuszok és tehergépkocsik, valamint a vegyipari gépek gyártásában a nagyarányú magyar—szovjet termelési-szakosítási együttműködés alapjait. Az autóiipari kooperáció keretében pl. az autóbuszgyártás profilisztikus ágazattá fejlesztése mellett, új módozatként jelentkezik a főegységek szerinti gyártásszakosítás (a nagy szériákban történő hátsóhid-gyártás Magyarországon, a mellső tengely, tehergépkocsi és autóbuszsebességváltók stb. ugyancsak nagysorozatú előállítás a Szovjetunióban).⁵⁰

Hasonlóan újszerű, ágazati-iparági kapcsolatok alapozását szolgálta a nagypaneles házépítő gyári rendszer adaptálása is, amely a lakásépítést igen hatékony és korszerű technológiára építve tulajdonképpen valóban modern, tömegtermelő ágazattá tette.⁵¹

A megegyezés idején már épült az első — évi 70 ezer m³ lakóterület-teljesítményű — házépítő kombinát. Az 1964 novemberében rögzített újabb műszaki közreműködés öt, egyenként évi 140 ezer m² kapacitású nagypaneles házgyártó kombinát építésére irányult. (Az öt új házgyár együttes teljesítményét egykorúan évi 20 ezer lakásra tervezték.)⁵²

Nagyjából egyidejűleg a kapcsolatok dinamikus fejlesztése jegyében született két másik fontos középtávú egyezmény is. Az egyik a magyar hajóépítést (Egyezmény hajóknak, úszó-objektumoknak és hajóberendezéseknek a Magyar Népköztársaságból a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségébe történő szállításáról az 1966—1970. években),⁵³ a másik közvetlenül a mezőgazdasági, ill. élelmiszeripari kivitt érintette (Egyezmény a Magyar

⁴⁸ Uo. 299. old.

⁴⁹ Az 1966—1970. időszakra vonatkozó népgazdasági fejlesztési tervek koordinálását szolgáló ún. egyeztető konzultációk megelőzően a KGST-tagállamok kommunista és munkáspártjai központi bizottságainak első titkárai és kormányfői 1963. júliusi tanácskozásának határozatai alapján folytak. — Részlet a magyar—szovjet gazdasági és műszaki-tudományos együttműködési kormányközi bizottság első üléséről kiadott közleményből. MSzK. 302. old.

⁵⁰ Nagyarányú szovjet—magyar együttműködés . . . NSz. 1964. nov. 7.

⁵¹ Egyezmény az SzSzkSzk által történő komplett berendezésszállításokról és műszaki közreműködés-nyújtásról, nagypaneles házépítő gyáraknak a Magyar Népköztársaságban történő építéséhez. MSzK. 316—318. old.

⁵² Uo.; V.P.: A Szovjetunió korszerű lakóházépítő kombinátot szállít Magyarországnak. NSz. 1964. nov. 22. A házgyárak építőipari hatására I.: Szabó János: Az építés iparosítása. Magyar Tudomány, 1974. 9. sz. 558—563. old., a lakásépítési tervek: Bondor József: Túl az egymillión. NSz. 1975. máj. 1.

⁵³ MSzK. 312—313. old.

Népköztársaságból a Szovjetunióba történő gyümölcs, zöldség- és gyümölcskonzervek szállításáról az 1966—1970. években).⁵⁴

A gazdasági, kereskedelmi, műszaki és tudományos kapcsolatok gyors bővülésével egyidejűleg, nagyjából az ötvenes évek végétől, hatvanas évek elejétől az együttműködés rendjének szabályozásában is lényeges módosulások történtek. Érintettük, hogy ezen a téren olyan új formák jelentkeztek, mint a közvetlen kapcsolatok felvétele és szabályozása — beleértve a közös fejlesztés-kutatás kérdéseit is. 1959-től a „Szófiai elv” érvénye mellett megjelenik a „méréselt pénzügyi térítés” is tanácsadók esetében. 1960-ban hagyták jóvá az együttműködés első átfogó „Szabályzat”-át és az együttműködés lebonyolítását szabályozó „Általános feltételek”-et. 1964-ben, a Kormányközi Bizottság létrejöttével szükségszerűen újabb módosulások estek. Az együttműködés rendjének ésszerű korrekcióján túl 1964 májusában új, vállalkozói jellegű momentumot jelent a komplett berendezések és licencetek terén való tevékenység koordinálására elfogadott ideiglenes szabályozás. Lényegében ekkor — a módosult „Általános feltételek”-en belül — került sor a „Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió hasonló profilú tudományos kutatóintézetei, tervező-szerkesztő szervei közötti közvetlen együttműködés rendje”-nek kidolgozására,⁵⁵ a „Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió szervei (Minisztériumok és Állami Bizottságok) közötti kétoldalú ágazati műszaki-tudományos kapcsolatok megvalósításának ideiglenes rendje” c. dokumentum elfogadására.⁵⁶

Az 1963 és 1965 közötti időszak az új formák jelentkezése, az együttműködés menetének szabályozása révén is bizonyos értelemben sokoldalú előkészületként jellemezhető a középtávú tervek keretében történő, népgazdasági szintű együttműködés megalapozására. Valójában az évtized második felének válik igazán fő kérdésévé a szükségletek és feladatok népgazdaságfejlesztő tervek koordinálása útján történő rendezése, középpontban a népjólét állandó emelésével. Ekkortájt ui. mind a szükségletek, mind a feladatok a fejlettség színvonalával álltak bizonyos értelemben minden korábbinál szorosabb összefüggésben.

A szocialista iparosítás dandárján túl immár mind nagyobb mértékben vált nemzetközi méretekben is a gazdaságosság a továbbfejlődés fő tartalékává. A Szovjetunióban a kommunista, Magyarországon — a szocializmus

⁵⁴ Uo. 319—320. old.

⁵⁵ A szabályozás lehetővé tette, hogy „a felettes szerv útján az Albizottsághoz előterjesztett és jóváhagyott kérelmek végrehajtását, az érintett szakmai intézetek, vagy irodák, a közvetlen kapcsolat révén bonyolítsák”, ill. hogy a közvetlen együttműködés résztvevői „a kölcsönös érdekeket képviselő kutatási és tervezési munkáknak munkamegosztásban történő elvégzésére” vállalkozzanak. Tájékoztató, 1974. TESCO. 9—10. old.

⁵⁶ Az ágazati kapcsolatok megvalósítása azt jelentette — olvashatjuk a TESCO idézett kiadványában —, hogy a műszaki-tudományos együttműködési kapcsolatok a „gazdasági folyamatokba teljes mértékben beilleszthetők lettek”... Uo. 10. old.

alapjainak lerakása után — a fejlett szocialista társadalomépítés feladatai egyaránt az erők fokozott összefogására ösztönöztek.

A felszabadulást követő negyedszázadban Magyarország szocialista rendszerű, ipari jellegű országgá vált. Mind általában a népjólét emelése, mind a szocialista alapokra helyezett mezőgazdaság fokozott igényeket támasztott ipari vonatkozásban is. Ugyanakkor, közismert, hogy az ország természeti, geológiai adottságainál fogva energiában és különösen nehézipari nyersanyagokban rendkívül szegény. Erre utal, hogy az egy négyzetkilométerre jutó energiahordozó készletek nagysága pusztán csak egytizenharmadát teszi ki a világtárlagnak, s nem tekinthető kedvezőbbnek az ipari nyersanyagbázis helyzete sem. (A hatvanas évek közepén a Szovjetuniónál hatszor, Lengyelországnál kétszer, Romániánál kb. két és félszer több nyers- és fűtőanyagot vásároltunk külföldön.)⁵⁷ A fejlettség szintjéből is szükségképp következett tehát, hogy állandóan növeljük a nyersolaj, elektromos energia, a nehézipari alapanyagok, a színesfémek, a fenyőfűrészáru, a gyapot, különböző műszerek, traktorok, egyéb mezőgazdasági gépek, különféle szállítóeszközök, tartós fogyasztási cikkek (pl. hűtőgépek, gépkocsik stb.) behozatalát. Szovjet részről fokozott igény jelentkezett szerszámgépekből, portáldarukból, komplett vegyi laboratóriumokból, vasbetonalj-gyárakból, műszerekből, híradástechnikai cikkekből, konzervekből, könnyűipari cikkekből. A kölcsönösen növekvő szükségletek következtében 1964—1965 viszonylatában a magyar—szovjet külkereskedelem évi 11%-os bővülést mutatott.⁵⁸

A magyar népgazdaság nyersanyagszükségletének kielégítésében az évtized első felében is változatlanul mindenekelőtt a Szovjetunióra támaszkodott. A második ötéves terv idején pl. 10 millió tonna vasércet, 3 millió tonna kohókokszt, 7 millió tonna nyersolajat, 6 millió köbméter faárut, 200 ezer tonna gyapotot vásároltunk legfontosabb külkereskedelmi partnerünktől. A magyar kohóipar nagy részben krivojrogói vasércet dolgozott fel. A magyar kőolajfeldolgozó ipar nyersanyagszükségletének mintegy felét az Urál-vidék fedezte. A textiliparban felhasznált gyapot több mint hatvan százaléka Üzbegisztánban termett. Mindehhez hozzászámíthatjuk, hogy — mint említettük — 1965 végéig Magyarország több mint 50 üzemet épített szovjet segítséggel. Ezek az üzemek produkálták a magyar acéltermelés egyötödét, a nyersvastermelés kétötödét, a hengereltárak termelésének több mint egyharmadát stb.⁵⁹

A termelés volumenének növekedésével nagyjából aránylagosan növekedtek a népgazdaságfejlesztési tervekbe foglalt és egyeztetett nyersanyag- és

⁵⁷ Bíró József külkereskedelmi miniszter nyilatkozata a magyar—szovjet áruforgalomról. 1965. okt. 12. MSzK. 341—344. old.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

energiaszükségletek. Az 1966—1970. évekre eső hosszabb távú megállapodás pl. a Szovjetunióból származó kőolajimportnak az 1965. évi 1,8 millió tonnáról 1966-ban 2,4 millió tonnára, 1970-re pedig négy milliárd tonnára való növekedésével számolt. Az 1965-ben importált 1,35 milliárd kilowattóra villamosenergia helyett 1970-ben három milliárd kilowattóra magyar villamosenergia-importot vettek számításba a magyar, ill. a szovjet népgazdaságfejlesztő tervek. A kohászati termelőkapacitások növekedésének arányában számoltak a vas- és kokszbekhozatal növekedésével is. A második öt éves terv időszakához képest az 1966—70. évi tervekben a nyersvas- és a hengereltacél-import több mint két és félszeres, a színesfém-behozatal is majdnem kétszeres növekedést mutatott.⁶⁰ Magyar részről a hagyományos kereskedelmi kapcsolatok dinamikus fejlődésének keretében többek között több mint 200 különféle gyümölcs- és zöldségfeldolgozó konzervgyári vonallal, 100 univerzális baromfifeldolgozó sorral, 90 sajtgyárral, 41 vegyipari üzemmel, 130 különféle hajóval, automata célgépsorokkal, szerszámgépekkel, híradástechnikai berendezésekkel, laboratóriumi felszerelésekkel, autóbuszokkal, a magyar mezőgazdasági objektumok tervezési tapasztalatainak, új gyógyszeripari gyártmányok kidolgozási módszereinek, különböző — műszer-, könnyű- és élelmiszeripari — dokumentációk, eljárások, így pl. a könnyűipartól átvett kilenc más eljárással együtt a panofixgyártás technológiájának átadásával stb. járultak hozzá a szovjet népgazdasági tervek teljesítéséhez.⁶¹

1967 folyamán indultak meg az újabb távlati tervezézetési munkálatok. A Magyar—Szovjet Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Kormányközi Bizottság 1967. május 22 és 27 között Budapesten tartott 5. ülészakán született az első (előzetes) megállapodás a következő népgazdasági tervek összehangolásáról. Ennek megfelelően már ezen az ülészakon meghatározták az 1971—1975. évekre előirányzott népgazdasági tervek koordinálásának szervezeti, metodikai és munkarendi kérdéseit.⁶²

Ugyanebben az évben jut kifejezésre intézményi szinten is a már évek óta gyümölcsöző ágazati kapcsolatok fejlődése. Az év folyamán alakulnak meg a magyar és szovjet ágazati minisztériumok között az első *állandó munkacsoportok*.⁶³ A gazdaságirányítási rendszer korszerűsítése jegyében különö-

⁶⁰ Az 1966—1970. évi hosszúlejratú megállapodás szerint a Szovjetunióból származó behozatalunk 73,5%-át tette ki a nyersanyag és villamosenergia, 23%-át gép és berendezés. A Szovjetunióba irányuló kivitelben több mint 75%-kal szerepeltek ipari késztermékek, ezen belül az összes kivitelnek 54%-a volt gépipari és finommechanikai gyártmány. — Kovács J.: Bővülnek, sokrétűbbé válnak a magyar—szovjet gazdasági kapcsolatok. NSz. 1966. márc. 20.

⁶¹ Uo., ill.: Kovács J.: Gyümölcsözően fejlődnek a magyar—szovjet műszaki-tudományos kapcsolatok. NSz. 1966. ápr. 19.; Apró Antal nyilatkozata a Népszabadság részére a magyar—szovjet gazdasági együttműködésről. NSz. 1967. ápr. 3., MSzK. 379—385. old.

⁶² Befejeződött a magyar—szovjet együttműködési kormányközi bizottság ülészakája. NSz. 1967. máj. 28. MTI.

⁶³ Tájékoztató, 1974. TESCO, 11. old.

sen 1968 folyamán további szervezeti és szabályzati módosításokra is sor kerül. Februárban közvetlen együttműködés jön létre a Magyar Népköztársaság Országos Műszaki Fejlesztési Bizottsága és a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Tudomány és Technikai Állami Bizottság között. 1968. május 31-én a Kormány Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Bizottsága (NGKB) határozatot hoz a műszaki dokumentációk és licencek térítéses átadásának elveiről és gyakorlati végrehajtásáról, a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió között a műszaki dokumentációk, licencek, know-how-k térítéses átadásának rendjéről.⁶⁴ Ezt megelőzően 1968 áprilisában az NGKB jóváhagyja a magyar—szovjet műszaki-tudományos együttműködés (módosult) ideiglenes általános feltételeit. Ezek érvényesítették annak konzekvenciáit, hogy a két ország műszaki és tudományos kapcsolatai az utóbbi években mindinkább decentralizálódtak. Ily módon a változatlanul meghatározó szerepkörű kormány szintű együttműködés mellett közvetlen kapcsolatok alakultak ki a minisztériumok, intézetek, vállalatok között is. (1968 áprilisában pl. 48 magyar vállalat és intézet 55 szovjet testvérintézménnyel tartott fenn szoros kapcsolatot.) Ugyancsak az ésszerű decentralizáció jegyében alakultak meg hamarosan 15 gazdasági ágazatban közös állandó munkacsoportok, amelyek számottevő önállósággal dolgozták ki a szakosítás, a kooperáció, a kölcsönös szállítások, a műszaki-tudományos együttműködés fejlesztésének módozatait. Ennek megfelelően a közvetlen együttműködés bonyolítása szerződésekre, megrendelésekre alapján, az eredmények kölcsönös cseréje, közös tudományos kutató, tervező és szervező kapcsolatok útján stb. folyhatott.⁶⁵

Jelentőségükre is egyértelműen világított rá K. N. Rudnyev szovjet műszeripari és automatizálási miniszter az állandó műszeripari munkacsoport megalakulása alkalmával az MTI munkatársának adott nyilatkozatában: *„a munkacsoport feladata a két ország műszeripari együttműködésének elmélyítése. Az idejű munkaterv egyik legfontosabb pontja az 1971 és 1975 közötti terv előzetes egyeztetése, s a vállalatok, kutatóintézetek közötti közvetlen kapcsolat kialakítása.”* Az együttműködés mindenekelőtt „laboratóriumi műszerek, komplett analitikai laboratóriumok, mezőgazdasági laboratóriumok, berendezések és a technológiai folyamatokat szabályozó műszerek” közös tervezésére és korszerűsítésére irányul.⁶⁶ *„A Szovjetunióknak ugyanúgy, mint Magyarországnak az a célja, hogy a legkorszerűbb, valamennyi piacon versenyképes mű-*

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Új határozat a decentralizálás jegyében a magyar—szovjet műszaki-tudományos együttműködés általános feltételeiről. NSz. 1968. ápr. 9.

⁶⁶ A szovjet miniszter nyilatkozatában azt is kifejezésre juttatta, hogy tapasztalatai szerint „Magyarországon figyelemre méltó eredményeket értek el az említett műszerek tervezésében és gyártásában. Erről győzték meg a Labor Műszeripari Művekben és az Elektronikai és Finommechanikai Kutató Intézetben tett látogatásai is.” — Aláírták a magyar—szovjet műszeripari együttműködés jegyzőkönyvét. K. N. Rudnyev szovjet miniszter nyilatkozata. NSz. 1968. ápr. 21.

szereket állítson elő” — húzta alá az együttműködés egyik fontos szempontját a szovjet miniszter.⁶⁷

1968. január 24-én írták alá a megállapodást Magyarország és a Szovjetunió között komplett berendezések szállításáról, valamint timföldgyár építésében való gazdasági és műszaki együttműködésről.⁶⁸

1968 októberében újabb nagy jelentőségű kooperációs megállapodás született: a Zsiguli-program.⁶⁹ Ugyanez év novemberében és decemberében a kulturális és tudományos együttműködés, úgyszintén a légiközlekedés területén hoztak létre kormányközi egyezményeket.⁷⁰

1968-ban már külkereskedelmi forgalmunknak több mint egyharmadát, hovatovább kétötödét bonyolítottuk le a Szovjetunióval. (A forgalom növekedése ebben az évben különösen magas, mintegy 20%-os volt, szemben a szokásos 10% körüli évi növekedéssel.) 1969 elején már 15 állandó ágazati munkacsoport működött. 1968 végén 116 szovjet, 89 magyar vállalat, ill. intézet összesen 179 témában működött együtt. A közvetlen együttműködő magyar és szovjet szervezetek száma 1969-ben tovább bővült. Ekkor hivatalos adatok szerint 148 szovjet és 117 magyar szervezet 234 téma kidolgozásában kooperált egyeztetett munkaterv alapján. Összesen több mint háromszáz magyar vállalat tartott fenn közvetlen kapcsolatot szovjet partnerével.⁷¹

1969 szeptemberében került sor a műszaki-tudományos együttműködés 20. jubileumi ülésére. A megemlékezések, nyilatkozatok valóban hatalmas fej-

⁶⁷ Uo. — Az ágazati, ill. egyéb közvetlen kapcsolatokra többek között l. még: Magyar—szovjet együttműködés az élelmiszeriparban. NSz. 1968. máj. 22.; Magyar—szovjet vegyipari együttműködés. Uo. 1968. máj. 23.; Tovább szélesedik a magyar—szovjet műszaki-tudományos együttműködés. Uo. 1968. jún. 16.; Kovács J.: A közös munka tíz évéről, a lehetőségekről nyilatkozik a Ganz-Villany és az Elektroszila vezérgazgatója. Uo. 1968. jún. 20.; Befejeződtek a magyar—szovjet építőipari tárgyalások. Uo. 1968. szept. 20.; K. J.: Az összefogás ereje. Uo. 1968. okt. 20.; Tanácskozik a magyar—szovjet együttműködési bizottság. Uo. 1968. okt. 22.; Huszár István: A magyar—szovjet gazdasági, műszaki és tudományos együttműködés negyedszázada. Magyar Tudomány. 1974. 9. sz. 533—539. old.; Erdei-Grúz Tibor: Együttműködés a társadalmi haladás szolgálatában. Uo. 540—543. old.; Dimény Imre: Eredmények és lehetőségek az élelmiszergazdaság területén. Uo. 544—549. old.; Horgos Gyula: Az együttműködés 25 éve a kohó- és gépiparban. Uo. 550—557. old.; Szabó János: Az építés iparosítása. Uo. 558—563. old.; Székér Gyula: Bővülő együttműködés a nehéziparban. Uo. 564—569. old.

⁶⁸ MSzK. 429—431. old.

⁶⁹ Egyezmény az MNK Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának és az SzSzkSz Kormányának között személygépkocsik és komplettáló alkatrészek gyártása és szállítása terén való kooperációról és együttműködésről az 1969—1975. közötti időszakban. MSzK. 448—451. old.; Aláírták a magyar—szovjet együttműködési bizottság jegyzőkönyvét és az autógyártási megállapodást. NSz. 1968. okt. 25.; K. J.: A magyar—szovjet gazdasági és műszaki-tudományos kapcsolatokról nyilatkozik M. A. Leszcseko elvtárs. Uo. 1968. okt. 26.

⁷⁰ Az első államközi kulturális egyezményt 1956. jún. 28-án írták alá Moszkvában, ezt helyezte hatályon kívül az 1968. nov. 16-án kötött Kulturális és tudományos együttműködési egyezmény az MNK és az SzSzkSz között. MSzK. 454—462. old.; Egyezmény az MNK és az SzSzkSz Kormányának között a légi közlekedésről. Uo. 446—473. old. — Az első légiközlekedési egyezményt 1955. febr. 11-én írták alá.

⁷¹ Princz Gy.: Új formák és közvetlen kapcsolatok a magyar—szovjet gazdasági együttműködésben. NSz. 1969. jan. 18.; Tájékoztató, 1974. TESCO, 11. old.; Jávör E.: Együttműködésünk a tudományos nagyhatalommal. NSz. 1969. nov. 23.

lődésről adhattak számot különösképpen 1957-től következően. A két évtized folyamán a Szovjetunió kereken 2 700 műszaki dokumentációt adott át Magyarországnak s kereken 1 700 komplett műszaki dokumentációt kapott a magyar partnerétől. 6 000 magyar, 3 000 szovjet szakértő járt a másik országban műszaki-tudományos tevékenység végzésére. (1950 és 1960 között szovjet részről 774 szakember, 464 dokumentáció, magyar részről 1 268 szakember és 370 dokumentum cseréjére került sor.)⁷² 1950 és 1969 között — ugyancsak az 1969. évi hivatalos adatok szerint — 44 üzem épült szovjet berendezésekkel, de csupán 1968-ban hat olyan üzem kezdte meg működését, amely a népgazdaság számára különlegesen nagy fontosságúnak bizonyult (ezek közé tartozott a Dunai Kőolajipari Vállalat kétmillió tonna kapacitású nyersolajfeldolgozó berendezése, a Tiszai Vegyi Kombinát műtrágyagyártásának második lépcsője, a miskolci és a győri házgyár). 1969-ben újabb kilenc — elsősorban vegyipari, kőolajipari üzem —, 1970-ben pedig további 6 nagyberuházás befejezését írták elő az együttműködési, ill. népgazdasági tervek.⁷³

Az ötvenes évek végétől, hatvanas évek elejétől bontakozott ki az együttműködés a mezőgazdaság területén is. A hazai fejlődés szempontjából mindenekelőtt a szovjet gyártmányú gépek játszottak meghatározó szerepet. Emellett különlegesen nagy jelentőségűnek bizonyultak egyes kiváló tulajdonságú és nagy hozamú vetőmagvak cseréi, mint pl. a híres — a gabonaprogram megoldása szempontjából ugyancsak meghatározó szerepkörű — szovjet búzafajták nagy arányú (1969-ben pl. 75%-os) hasznosítása, vagy a nagy hozamú szovjet napraforgó-fajta átvétele, azaz mintegy 80%-os vetésterületi aránya) stb.⁷⁴

Tulajdonképpen az új mechanizmus bevezetésének időszakában, amikor a „nyitott gazdaság” szemlélete uralkodóvá vált, derült ki, hogy az ipar továbbfejlesztése mind nyersanyag-, mind piacoldalról eleve fokozódó nemzetközi együttműködést tételez fel. Az egykorú adatok szerint 1960—1966 között az ipari termelés egy százalékos emelkedését 1,3 százalékos külkereskedelmi forgalomnövekedés ellenpontosította. (Ez az arány a szocialista országok viszonylatában is a legkedvezőtlenebbnek számított. Egykorúan az NDK-ban és

⁷² Tájékoztató, 1974. TESCO, 11., 13. old. — 1948 és 1968 között Magyarország 186 beruházási tervet 932 gépre és berendezésekre vonatkozó komplett műszaki dokumentációt és 364 technológiai dokumentációt kapott a Szovjetuniótól, egyidejűleg 23 beruházási tervet, 401 gép- és berendezésre vonatkozó dokumentációt, 350 technológiai dokumentációt adott át. KGST szinten a Szovjetunió által átadott összes dokumentáció 61,5%-a esett Bulgáriára (25,7%), Csehszlovákiára (20%) és Lengyelországra. Ugyanakkor viszont a KGST országok által a Szovjetunióknak átadott dokumentációk 76,9%-át Csehszlovákia (41,6%), NDK (20,8%) és Lengyelország (14,5%) adta át. A KGST-n belül a tudományos-műszaki együttműködés terén mindenekelőtt a magyar—szovjet, a magyar—NDK és a magyar—csehszlovák viszonylatoknak van kiemelkedő szerepe. Kerékgyártó: i. m. 62—65, 135—136. old.

⁷³ 1950 és 1969 között 44 üzem épült szovjet berendezéssel. NSz. 1969. márc. 26. MTI.

⁷⁴ Dimény Imre, mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter nyilatkozata a „Szelszkaja Zsizny”-nek, a Moszkvában megnyílt mezőgazdasági kiállítás alkalmából. MSzK. 502—504. old.: Dimény I.: i. m. Magyar Tudomány. 1974. 9. sz.

Lengyelországban a megfelelő paraméter 1,1-et, Csehszlovákiában 1,2-öt, Romániában 0,7-et, a Szovjetunióban 0,8-at mutatott.) Magyarország nyersanyag- és energiaszegénységét — a legfontosabb ércek, nyers- és tüzelőanyagfajták közül csupán a bauxit fedezte teljes mértékben az ország belső szükségleteit — jól ellensúlyozta a Szovjetunió természeti kincsekben való közismert gazdagsága. Együttműködésük alapját viszont közgazdaságilag az képezte, hogy mindketten a nemzeti munkával való takarékosásra törekedtek, azaz a jobb hatékonysággal előállítható termékek exportjára s a hazailag kedvezőtlenebb feltételek közt előállítható javak importjára. A magyar iparfejlődés szempontjából is nagy jelentőségű volt pl., hogy — míg Magyarország mindössze 6,1%-kal részesedett a szovjet külkereskedelemben — a szovjet gyógyszerimportnak mintegy felét magyar szállítmányok tették ki. Még nagyobb szerepe volt a hosszabb távon lényegileg változatlan magyar—szovjet áruforgalmi szerkezetnek, amelyre egykorulag az 1970. évi államközi szerződés adatai vethetnek némi fényt (l. a mellékelt táblázatot).⁷⁵

*A magyar—szovjet áruforgalom összetétele az 1970. évre
kötött államközi szerződés alapján*

Megnevezés	Export	Import
	százalékban	
Gép és berendezés	48,9	20,0
Nyers- és fűtőanyag, villamosenergia	15,4	74,8
Fogyasztási cikkek	19,0	3,7
Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek	16,7	1,5
Mind összesen:	100,0	100,0

A kereskedelmi kapcsolatok népgazdasági és társadalompolitikai fontosságára mutatott rá Bíró József külkereskedelmi miniszter — imént említett nyilatkozatában — a következő szavakkal: „A magyar feldolgozóipar legkorszerűbb ágai . . . a nagyszabású szovjet megrendelések nyomán fejlődtek ki. Hol és kinek lehet eladni a világon egy tételben ezerszámra autóbust, százszám komplett élelmiszer- és vegyigyárakat, laboratóriumokat, telefonközpontokat, lifteket, tucatjával hajókat, fényforrásgyárakat és így tovább? A szovjet megrendelések meghatározó szerepet játszottak és játszanak a magyar ipar fejlődésében, szerkezetének alakulásában. A magyar—szovjet árucserre-forgalmi egyezmények tehát biztosították népgazdaságunk zavartalan nyersanyag- és energiaellátását, s egyúttal szervezték, fejlesztették, biztonságos felvevőpiaccal látták el, s bizonyos fokig még nemzetközileg is szakosított-

⁷⁵ Bíró József külkereskedelmi miniszter a magyar—szovjet gazdasági kapcsolatokról. NSz. 1970. febr. 15.

ták a magyar feldolgozóipart, mindenekelőtt a gép- és finommechanikai ágazatokat.”

A hagyományos kapcsolatokon túlmenően az új mechanizmus első esztendeiben gyorsan fejlődtek a különböző kutató-, fejlesztő- és tervezőintézetek, úgyszintén a különböző termelővállalatok közötti közvetlen kapcsolatok. 1970 elején pl. már 265 magyar és szovjet intézet és vállalat működött együtt *közvetlenül a kutató és fejlesztő munkában*. Összesen mintegy 40 ezerre volt tehető azoknak a magyar és szovjet kutatóknak a száma, akik közvetlen munkakapcsolatot tartottak fenn, ill. közös témán dolgoztak. A közös kutatással, az erőik nemzetközi összefogásával mintegy 30—40%-os megtakarítást érhettek el a kutatási idő és költségráfordítás területén, a műszaki fejlesztés gyorsításának javára. Ugyanez év végére már 300-ra emelkedett az együttműködésben résztvevő szervezetek száma, ami 1965-höz képest is csaknem tízszeres növekedést jelentett.⁷⁶

Ebben az időszakban — M. J. Rakovszkijnak, a Szovjetunió Állami Tervbizottsága elnökhelyettesének nyilatkozata szerint — strukturálisan a közös munka mintegy 25%-a irányult a „nyersanyagok, a nehézipar különböző ágainak fejlesztésére”, 30—40%-a elektrotechnikai, rádióelektronikai, műszeripari, számítástechnikai témákra, illetőleg „a könnyűipar és az élelmiszergazdaság fejlesztésére”. A további 15% egyéb ágazatokra (pl. közlekedésre, építőiparra).⁷⁷

Nagyjából ugyanekkor körvonalazódtak először hosszabb-rövidebb távon lépcsőzetesen a jövő feladatai. Ugyancsak M. J. Rakovszkij szavai szerint: „mindenekelőtt a vegyipar, azon belül főként az olefinfélék, a petrolkémia fejlesztését tekinthetjük a jövő feladatának. Munkánk másik nagy súlypontját a számítástechnikai berendezések kutatása, fejlesztése és gyártása alkotja. A következő komplexum a biológia, amely az állattenyésztés fehérjehiányának megoldásától az óceánkutatásig terjed. A rangsorban a negyedik helyen említem a közlekedést, beleértve a nehéz gépkocsi, a konténerszállítás fejlesztését, a raktári és rakodómunkák gépesítését. Végül mint a magyar—szovjet műszaki-tudományos együttműködés jövőbeni nagy témáját említem a népgazdasági irányítás és tervezés tökéletesítését — minden szinten: a minisztériumtól a vállalatig — a legkorszerűbb technikai eszközök és szervezési módszerek felhasználásával.”⁷⁸

A magyar ipar 1970-ben több mint nyolcszor annyit termelt, mint 1938-ban. Ezen belül a gépipar 16-, a vegyipar 27-szeresre növelte termelését. A felszabadulást követő negyedszázad alatt 315 jelentős üzem létesült, új szocialista városok születtek. A szocialista alapokra helyezett mezőgazdaság

⁷⁶ Negyvenezer szakember közös munkája. NSz. 1970. máj. 31. K. J.: Fontos hozzájárulás a magyar—szovjet gazdasági együttműködés elmélyítéséhez. Uo. 1971. febr. 20. MTI.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Uo.

— egyharmaddal kevesebb létszámmal — egyharmaddal többet termelt, mint 1938-ban. Mindebben, összességében — Fock Jenőnek, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökének szavait idézve — a „magyar népgazdaság gyors fejlődésében kiemelkedő szerep jutott a magyar—szovjet gazdasági és műszaki-tudományos együttműködésnek.”⁷⁹

A kedvező feltételek további ösztönzést jelentettek. 1970 őszén befejeződtek az 1971—1975-ös időszakra vonatkozó magyar—szovjet tervezgetett tárgyalások. Az erre vonatkozó jegyzőkönyvvel együtt a két ország megbízottai megállapodást írtak alá a karton, az azbeszt, a foszfor tartalmú nyersanyagok és műtrágyák gyártásában megvalósuló együttműködésről, majd parafálták a tíz évre szóló olefin-kémiai együttműködési egyezményt.⁸⁰ A tervek koordináció zárójegyzőkönyve a két ország kölcsönös áruforgalmának mintegy 55%-os növelését tette lehetővé. Így pl. a kohókoksza, a hengerelt acéláru és a cement behozatalának mintegy 50%-kal, a faforgács és farostbehozatal kétháromszorosára való növelését stb. Magyar viszonylatban a hűtőszekrény-behozatal megnégyszereződésével számoltak. A tervek 15 ezer színes televízió, 43 500 személygépkocsi — közte 30 ezer Zsiguli, ebből 13 ezer db. alkatrészszel törlesztett személyautó — importját irányozták elő 1975-re.

Új vonásként jelentkezett, hogy a közös gépforgalomban bizonyos fokú koncentrációt irányoztak elő: a Szovjetunióból főleg személy- és tehergépkocsik, mezőgazdasági gépek (évente 4 ezer db. MTZ és más traktort, ezer SZK-4-es és 5-ös kombájnt), valamint komplett gyárberendezések importját; exportban a mintegy 50%-os gépipari kivitelén belül 45%-os közúti jármű, elsősorban autóbusz értékesítését. Ugyancsak súlypontszerűen jelentkezett a könnyűipari termékek kivitelének 50%-os, a mezőgazdasági termékek 85%-os növelése, gyógyszerexportunknak 50-ről 70 millió rubelre történő emelése is.

A tíz évre szóló olefin-kémiai együttműködési megállapodás a szocialista országok között az első nagyszabású petrolkémiai megállapodás volt, s egyértelműen jelezte a szocialista integrációban rejlő nagy kooperációs lehetőségeket.⁸¹

1971-től a KGST komplex programja jegyében fejlődött tovább a magyar—szovjet együttműködés is.⁸² Már 1971 novemberében a Kormányközi Bizottság XI. ülészakán egyértelműen kifejezésre jutott, hogy a Bizottságnak elsősorban a hosszú távú együttműködés, a népgazdasági tervek koordi-

⁷⁹ Megnyílt a magyar népgazdasági kiállítás Moszkvában. Nsz. 1970. aug. 22. Fock J. beszéde.

⁸⁰ Közlemény az 1971—1975 közötti évek magyar—szovjet népgazdasági tervezgetési tárgyalásokról. MSzK. 541—542. old.

⁸¹ Magyar—szovjet gazdasági kapcsolatok. NSz. 1970. szept. 17.

⁸² Az 1971—75. évi tervek konzultációjakor több új együttműködési megállapodás született: így a számítástechnikai egyezmény a harmadik generációs számítógépekre vonatkozóan, a „Barátság” kőolajvezeték bővítésére vonatkozó megállapodás, a tíz évre szóló olefin-kémiai együttműködési megállapodás, valamint a Szovjetunió nyersanyagtermelő kapacitásának bővítésében való részvételre vonatkozó egyeztetések. Vö.: Kővári L.: Gazdasági kapcsolatok huszonhat éve. Népszava, 1973. ápr. 4.

nálása, a közös tervezőmunkák folyamatossága kérdéseinek megoldására kell törekednie. A tárgyalások során az integráció komplex programjából következő olyan kétoldalú fejlesztési kérdések kerültek előtérbe, mint a Kohó- és Gépipari Minisztérium és az illetékes szovjet ágazati minisztériumok közötti szakosítási és kooperációs megállapodások, amelyek az autóipar, a gépipar, műszeripar, a könnyű- és élelmiszeripari gépgyártás, építő és útépítő gépgyártás, úgyszintén a rádióipar együttműködésének kérdéseit ölelték fel. Határozat született arról, hogy a magyar és a szovjet ágazati minisztériumok több területen áttérnek a szerződéses együttműködési formákra. Egyben megállapodás született a tudósok és szakértők közös kollektíváinak létrehozására vonatkozóan is, stb.⁸³

1973 elejétől megindultak az 1976—1980. évekre szóló tervegyeztető munkálatok. De kormányzati szinten az előkészületek egy esztendővel korábban megkezdődtek. 1972 márciusában a magyar kormányküldöttség Moszkvában már nemcsak az együttműködésnek akkor közvetlen esedékes kérdéseiről tárgyalt, de véleménycserét folytatott az 1976—1980. évi tervekre vonatkozóan is. Ezek alapvető fontosságú nyersanyagok tervszerű biztosítására, „az ország adottságainak jobban megfelelő ipari struktúra” kialakítására irányultak. A fejlesztési tervekkel szoros összefüggésben merült fel magyar részről a szovjet nyersanyagok kitermelésében való közvetett és közvetlen részvétel kérdése. Ugyanakkor történtek meg az előkészületek az 1975-ig szóló magyar—szovjet együttműködési egyezmények meghosszabbítására, ill. — mint az alumínium-egyezmény esetében — kibővítésére.⁸⁴

A kapcsolatok fejlődését mutatja — a volumenükben rendkívül gyorsan növekvő kereskedelmi kapcsolatok mellett — az a sok ezer műszaki dokumentáció, amelynek túlnyomó része a gazdaságfejlesztésben kölcsönösen vagy kölcsönhatóan értékesült.⁸⁵ A korszerű együttműködési formák gyors térhódítását szemlélteti, hogy az illetékes ágazati minisztériumok koordinálása alapján az 1971—75-ös időszakra 200 magyar és 250 szovjet vállalat, in-

⁸³ Alírták a magyar—szovjet együttműködési kormányközi bizottság jegyzőkönyvét. NSz. 1971. nov. 13., Magyar—szovjet földgázvezeték épül. Uo. 1971. nov. 18., Magyar—szovjet egyezmény műszerek és komplett laboratóriumok gyártásának szakosítására. Uo. dec. 12.

⁸⁴ Hazaérkezett Moszkvából a magyar kormányküldöttség. Fock Jenő nyilatkozata. NSz. 1972. márc. 30.; Tájékoztató, 1974. TESCO. 12. old. — Az egyeztetés sokoldalú előkészítését példázta, hogy 1973 októberéig kormány-, tervhivatali és minisztériumi szinten kb. negyven szakértői tárgyaláson tájékoztatta egymást elképzeléseiről a két tárgyalófél. NSz. 1973. okt. 21.

⁸⁵ Jávor E., az OT elnökhelyettese, 1972-ben az MTI-nek adott nyilatkozatában a Szovjetunió által magyar vállalatok, intézmények rendelkezésére bocsátott műszaki dokumentációk számát kb. négyezerre tette. Ugyanakkor 2 600 magyar részről átadott dokumentációról tett említést. Adatai szerint 1949-től 8 ezer magyar és 3 és félezer szovjet műszaki szakember tanulmányozta kölcsönösen egymás műszaki-tudományos eredményeit. A TESCO 1974 eleji adatai szerint az együttműködés negyedszázada alatt a Szovjetunió 2 932, Magyarország pedig 1 797 dokumentumot adott át; a szakértő tanulmányutak száma magyar részről 10 375-öt, szovjet részről 3 294-et tett ki. — Vö.: Négy száz téma közös megoldása a programban. NSz. 1972. aug. 23. — MTI.; Tájékoztató, 1974. TESCO, 13. old.

tézmény létesített közvetlen kapcsolatot mintegy 400 tudományos-műszaki probléma közös megoldására. (Csak a két tudományos akadémia között 4 témában folyik közös kutatás.) A hetvenes évek elejétől a KGST komplex programja új távlatokat nyitott a magyar—szovjet gazdasági együttműködés, ezen belül különösen az energetikai, a vegyipari, az autópipari, a szerzőgépipari és az elektronikai kooperáció számára.⁸⁶

Az új feltételeknek megfelelően, a KGST komplex programjának szellemében, szocialista világ gazdasági keretbe ágyazva szabályozták a magyar—szovjet műszaki-tudományos együttműködést is azok az 1974. január elsején életbeléptetett „Általános Feltételek”, amelyek a szocialista integráció addigi sikereinek hasznosításával és további gyarapításának céljából határozták meg „az MNK és a SZU központi állami szervei, minisztériumai, országos hatáskörű szervei, valamint a tudományos-kutató, tervező-szerkesztő szervezetek, trösztök, egyesülések, vállalatok és egyéb műszaki-tudományos és gazdasági szervezetek között a tudomány és a technika területén megvalósuló együttműködés szervezeti, gazdasági és jogi alapjait.”⁸⁷

A legkorszerűbben egyeztetett alapelvekre épített együttműködés továbbfejlesztésén a nemzetközi, és felsőbb szintű szovjet—magyar szerveken kívül már 1974 elején a magyar és szovjet minisztériumok 23 állandó együttműködési munkacsoportja is eredményesen tevékenykedett.

A negyedszázados jubileum alkalmával a jövő távlatait is körvonalazták Huszár Istvánnak, a Minisztertanács elnökhelyettesének alábbi sorai.

„Az 1976-ban induló terv — hangzott egykorú megfogalmazása — immár hetedik középtávú tervünk. Egynél sem volt azonban olyan kedvező a helyzet az együttműködés előkészítése tekintetében, mint ennél, amikor lényegében két és fél évvel a terv megindulása előtt sikerült egyeztetni a legfontosabb kérdéseket. Nagy segítséget jelentettek ebben a párt és kormányvezetők szokásos találkozásai, megbeszélései, az a körülmény, hogy az egyeztető munka már az 1972 augusztusi kormányfői találkozón lényeges eredményeket hozott. 1973-ban, újabb találkozók keretében gyakorlatilag tisztázták olyan, számunkra rendkívül jelentős kérdések, hogy kőolajból, földgázból, villamos energiából, vaskohászati alapanyagokból milyen mennyiségekre számíthat a magyar népgazdaság. A helyzet kedvező: kőolajimportunk pl. 1975-ben 6,5 millió tonna, 1980-ban 8,5 millió tonna lesz, de ezen belül 1 millió tonna kőolaj fejében úgynevezett fehérárut kapunk, amelynek előállításához 2 millió tonna kőolajat kellene feldolgoznunk. Nem kell hangsúlyozni, hogy milyen nagy jelentőségű ez a jelenlegi helyzetben, amikor az energia és az energiahordozók a világpiac legkeresettebb cikkei.

⁸⁶ Uo. NSz. aug. 23., okt. 21.

⁸⁷ A Minisztertanács 2045/1973. (XII. 15.) számú határozata; A Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közötti műszaki-tudományos együttműködés Általános Feltételei (MNK—SZU. MTE. ÁF. 1973.).

Messzemenően kielégülnek villamosenergia-import igényeink is: a Szovjetunió az 1975. évi 4,2 milliárd kWó helyett 1980-ban 7,5 milliárd kWó villamos energiát szállít Magyarországnak. Ehhez a megnövekedett mennyiséghez épül majd Vinyica és Albertirsa között a 750 kV-os távvezeték. Ez lesz az első ilyen nagyfeszültségű távvezeték a szocialista országok között, de egész Európában is.

1980-ban évi 3,8 milliárd m³ földgáz érkezik hazánkba, főleg Orenburg térségéből a Szovjetunió nyugati határáig — közös összefogással — épülő földgázvezeték segítségével. Megállapodás született arról is, hogy az 1975-re előirányzott 2,2 millió tonna vasérc szállítását 300 ezer tonnával emeli a Szovjetunió. Mindehhez hozzá kell számítani további, korábban vagy a közelmúltban aláírt magyar—szovjet gazdasági, tudományos—műszaki együttműködési megállapodásokat is, amelyek szintén meghatározzák a jövő alakulását. Érvényes államközi egyezményünk van a paksi atomerőmű építésére, a Dunai Vasmű részére évi 1 millió tonna kapacitású, modern acélművi berendezések szállítására . . . stb.

Mindezt összevetve máris látható, hogy a Szovjetunióval lebonyolított áruforgalmunk növekedési üteme a jövőben sem lesz kisebb vagy lényegesen kisebb az eddiginél. A gazdasági együttműködés fejlődési iránya és perspektívája nagy biztonságot és segítséget ad nemcsak az ötödik ötéves tervhez, hanem az 1980 utáni időszakra is; arra utal, hogyha az első 25 év tapasztalait hasznosítjuk, ez együttműködés következő korszaka még gyümölcsözőbb és eredményesebb lesz.⁸⁸

⁸⁸ Huszár I. i. m. Magyar Tudomány, 1974. 9. 538—539. old.